Зи чэзу Іуэхугъуэхэм щыхоплъэ

ченов ануар респуоликам и лаозатазта <u>Ізнатіз нэхъыщхьэм и зи чэзу ззіущіэр</u> дыгъуасэ иригьякіуэкіаш. Абы іуэхугьуэ 30-м нэблагьэ щызэпкърахащ.

КЪЭБЭРДЕЙ-Балъкъэрым и Президентым къызэрыхилъхьам тету, Бечелов Радмир Ильяс и къуэмрэ Тембот Мухьэмэд и къуэмрэ Налшык къалэм и 5-Мухьямад и къузмур Напшык къялом и 5-на, и 7-на осу унастихами. Льостан Асльан Юра и къузр Тэун районым и 2-на осу дучаст-ком я зазвът-вои/их сурыщём и къулыкъухом ягъзуващ. Парпаментым и комитет щъозум ягъзуващ. Парпаментым и комитет щъозум и захум хатума захума/вытер-хахур хатъхъащ. Щанхабазмића комитетым Таукенова Гали-на. Лажыст-рамића, социальна политикамир узыншатър хъуманымића комитетым Ахъей Фамна хатълъмащ. Зођущјам щеда/уащ Къобардей-Балъ-

КъБР-м и Парламентым и Тхььмаар Че-вяов. Ануар. республикам и хабэзгьаур энатіз нахъемыхъм и му зуу зуушіры ыгъуказ припъзкіуяліаш. Абы Іухогуау оби моблать з шызопкъражата оби моблать з шызопкъражата к КъбБЭРДЕИ-Балькърыми и Президен-ым къвзаръчильська тету, Бечелов Рад-ир Ильяс и къузмрр Тембот Мухьмар и къвцияци, Кабобрай-Балькърыми з ако-укъмар и къузмра Напшык къвлами в Хъвши.

ма щин кум захорольение выхор деле-зајущјам хатащ КъБР-за и Правительсть вом и Унасфаціам и япо къудаза Абрадж Ізамб, Конституца Судьми Изащья Гела-хов Абрульих», Парламентым и Тхъомадом и къудазахув розии Натбий, Селенх Тата-на, министрхэр, Президентым и Админист-рацом и унабъціами и пят коудаз Кър-рацом и унабъдіцьми и пят коудаз Кър-рацом и унабършами и пят коудаз Кър-институра Сород Вород Сород Вород Сород Вород Вород Жарико Олег, март-зблогъв к кульку-щізкор.

АДЫГСКОЕ СЛОВО

№96-97 (22.005) • 2011 гъэм накъ

Уравненэ зэхэлъхэмрэ информатикэм узыщри-

хьэліэ гугъуехьхэмрэ яте-ухуа Етіуанэ дунейпсо

урысей-къэзахъ симпози-ум накъыгъэм и 24-м Нал-

шык къыщызэІуахащ. Ар къызэрагъэпэщащ ЩІэ-

ныгъэхэмкіэ Урысей Ака-демием и Къэбэрдей-Балъкъэр щіэныгъэ центрым Прикладной математикэм-

рэ автоматизацэмкіэ и щіэныгъэ-къэхутакіуэ ин ститутым, Шіэныгъэ хэмкі: Дунейпсо Адыгэ академием математикэмрэ нано-хъыбарегъащіэ техноло-

хъьюарегьашиз техноло-гнехэмиз и дунейноо ин-ститутым. Къззахъстан Республикъм Егъэджэ-ныгъэмрэ шізныгъэмкіз и министерствэм математи-кэмкіз, информатикъмрэ механикэмкіз и комите-тым.

М АТЕМАТИКЭ, информати-кэ шіэныгъэ хэмкіэ еджа-

гъэшхуэ ціэрыіуэхэр, ехъу-піэныгъэшхуэ хэр зыіэрызы-

гьэхьа Іэщагъэлі куэд къы-щызэ хуэсащ Къэбэрдей

Балъкъэрым. Абыхэм ящыщщ Абхъазым, Азер байджаным, Болгарием, Къз захъстаным, Литвам, Маке

захъставые, ... донием, Тыркум, Таджикис-таным. Узбекистаным, Урытапын, узоекистаным, уры-сейм и къалэ зэмылізужы-гъуэ хэм я ліыкіужэр. Зэіущіэр къызэіуихри, хьэщіэхэм фіэхъус псальэкіз

захуигъэзащ физико-мате-матикэ щіэныгъэхэм я док-

тор, профессор, къэрал куз-дым къыщаціыху щіэны-

дым къыщаціыху цізны-гьэлі шэджащэ, Прикладной математикэмрэ автоматиза-цэмкіэ щізныгъэ-къэхутакіуэ институтыр къызэзыгъэлэ-ща, абы и унафэщіу лэжьа, Щізныгъэхэмкіэ Дунейпсо

Адыгэ академием и прези-дент **Нэхущ Іэдэм.** Абы

ЩІДАА-м и щіыхь тхыльыр иритащ Къэзахъстаным

Щіэныгъэхэмкіэ и лъэпкъ ака-демием и академик, ЩіДАА-

м и действительнэ член Каль-менов Тынысбек и ныбжьыр ильэс 65-рэ зэрырикъум и шІыхькІэ.

Despite to

Псышхуэм къиша

салыныТшех

АДЫГЕЙ. <u>Иужьрей махуу-хэм уэлбанэ к Іыхьым и зэран-кіэ къшуа псыхэр республикэм и жылагьуэ куэдым яшіэльэдаш, гектар 3,250-м</u>

тращіа гъавэмрэ хадэхэкі-хэмрэ ирильэсыкіащ.

ПСЫШХУЭ зышІэча унэ

Хэкіыпіэхэр къалъыхъуэ

ныгьэмкіэ и комитетым и зэіущіэшхуэ. Абы шытепсэльыхьаш Кьэбэрдей-Балькъзр Республикъм ціыхухэм Ізшіагъз егъэгъуэтын Ізнатіэм щыщыіэ щыты-кізмрэ абы аджів зэрызрагъэужьыну я мурадхэм епха Іуэхухэмрэ.

ЗЭІУЩІЭМ хэтащ КъБР-м и Парламенолущилм хэтац къви-м и Парламентым и Унафуарым м кожураз Саемта Тътвяна, республикам и Жылагыуа пала-тыяна, республикам и Жылагыуа пала-тыяна, республикам и Жылагыуана Ферменка уырам унафашкар, шаныгы нажышка шуагам и унафашкар, шаныгы нажышка шуаг едмагамжа и ректоруа рышагы шырагызгыуаг куэхушапыхым я директорхэр.

Івшіатьз щызрагызтьуэт іуэхущіапізжэм я директорхэр, КыБР-м и Парламентым и Кызмадэ Чеченов Ануар заўчшіэр кышшызэўчыным жинаш ціыкухэм Ізшіатьз егьзутын іуэхур тэмэму зэрызэ темыу хуар, ар нобэрей зэманым Ізнатізжэр зыхуэныкууахум тегьэпіскызаў шытын папшіэ абы и зэхэлыкідэр хыуэкын зэрыуейр, Чеченовым кызкитызщащ уысейм и хэгьуэгу ээмылізужыны тырыуейр, Чеченовым кыхыитызшаш уысейм и хэгьуэгу ээмылізужыры хыры хама кызралхэм абы и лэныкыхуэкіз щалкыз эытепх кыун зэрышыізр, КыБР-м и Парламентым и 7 кызмадэм кызэруггызльэтыуамиіз, языныкызу шіынальэ-тыуамиіз, языныкызу шіынальэ-тыуамиіз, языныкызу шіынальз-тыуамиіз, языныкызу шіынальзгъэльэгъуамкіэ, языныкъуэ щынальэ-хэм Іуэхущіапіэхэр зыхуеину Іэщіагъэ-ліхэр езыхэм ирагъэджэж. - 2010 гъэм республикэм Іэщіагъэ

шрагъэгъуэт и еджапіэхэм къыщіэкіащ ціыху 7.544-м. Абыхэм ящыщу ціыху 1.939-м лицейхэр, 2.605-м колледжхэр, 3.000-м еджапіэ нэхъыщхьэхэр къау-хащ, - жиlащ КъБР-м егъэджэныгъэмрэ 3.000-м еджапіз нахышқызахар кьарукаш, жийаш (КьБР-м етьэджаныгьажар карукаш, жийаш (КьБР-м етьэджаныгьажар карукаш, жийаш (КьБР-м етьэджаныгьажар карушізныгьажий и министрым и кварушізныгьажий и министрым и кварушізныгьажар карука

классхэм щеджэ ныбжышідэхэм пидиоблагьэ дашеупшіам къмзэратьэ плансум шіальтуальтары къмзэрать пластьуамий, побарей шіальтуальтар къмзарытуак і дажене размене дажене даж

пару фінкін з элеміурі, вомалі псори зэ-рымайдар мін ректор Кларэмыраз Ба-рабові путру мішащ ийжыпсту псори зытепсэльых» Єгтьэ джэнытьз теу худуэ» Фереральнэ законым щышін-тьз туэрхэр зэрыхэльым. Єгтьэджэ-ныгьэ ухузідэм къмкикьа зэххуэків-ныгь ухузідэм къмкикьа зэххуэків-ныгь ухузідэм къмкикьа зэххуэків-ныгь ухузідэм къмкикьа зэххуэків-ныгь ухузідэм комкикьа зэххуэків-ныгь ухузідэм ком практа ужуді, жинац Кьарэмырэм, пужкий эк хузумыгь зэзкіужын і ухухуэр кыхху-шіалізам шарать за практа ужуді, шіалізам жетеухуар абы зыри къмши-ть эльта- укомым. А учатізнынітьам ту-тьыгэ гуэри прамыту Ізпадэгьалэл ящі, льыгэ гуэри прамыту Ізпадэгьалэл ящі, льыгэ гуэри прамыту Ізпадэгьалэл ящі, льыга ужузіны мін ужумы ту-тьыга туэра ужумышілары комы-щыку сабийхэр зыщіатыска-эфьці шіхузі ужуміну зурэмышільу, атіз хузда еджапізх зрару зэрышыткір. Атіз алхузад еджапізх зрару зэрышыткір. Атіз слаузад еджапізх зарам апхуэдэ еджапіэхэр зэхуащімэ, дэнэ ныбжыщіэхэм іэщіагъэ щызрагъэгъуз тынур?..»

Апхуэдэ у КъБКъУ-м и ректорыр теп-сэлъыхьащ сыт хүэдэ үнэтіыныгъэм

аэрамыгьэлдүү жүндү жүндү адын ныбукымда, я идэмундалымда, я идахуэм жагьаххуэмы, гозу- улуушалдахжы шыда егьэджайуд кузагында жүндү кузагында жүндү жүндү жүндү жүндү жүндү жүндү жүндү жүндүү жүндү жүндүү жүндү жүндү жүндү жүндү жүндү жүндү жүндү жүндү жүндү жүндүү жүрүү жүндүү жүндүү жүндүү жүндүү жүндүү жүндүү жүндүү жүндүү жүндү

УнэтІыныгъэ **НЭХЪЫЩХЬЭХЭР**

ФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКІУ

Симпозиумым кърихьэлІа-эм адэкІэ захуигъэзаш ЩІэныгъэхэмкІэ Урысей Ака-демием и Къэбэрдей-Балъдемием и гъзоэрдеи-раль къэр щізныгъэ центрым и унафэці **Нуан Петр.** Абы къыхигъэщащ дунейпсо щізныгъэм зиужьынымкіз я мыпхуэдэ захыхьэм, зэдэлэ-жьэныгъэм мыхьэнэшхуэ

жьэныгтэм мыхьэнэшлуэ зэра!эр.
- Урыссём хуэдэу, ззlущ!эм къряхьэл!а адрей къзралхэми гульытэ мэха щагъуэт математикэр илэк!э гъяк!уэтэным, сыт щхьэк!э жып!эр мэр и плабжээш щіынальэхэм я экономикэ, экономико-солидалыз экужы мико-социальнэ зыужьы-ныгъэм, нэгъуэщ! ІзнатІз куэдми, - жиІаш Иуаным. -Арыншауэ хъунукъым, зэма-ным декіуу дыпсэун цұхьэкіэ, хъыбарегъащіэ экономикэм

зэхак (ухьурэ, ягъуэта хэц[ы-ныгъэр зыхуэдизыр къапщы-тэ. Псыкънум и лъэужьхэр гъэк (уэдыжыныр накъыгъэм

и 29-м ирихьэл Гэу республи-кэм щызэфахыну я мурадщ.

Презилентым и пІэм

зедгъэужьын хуейщи. Зэры-жајэши, математикэр шіэжаіэщи, математикэр щіэ-ныгьэхэм я гуащэщ, Сэ сі фіэщ мэхэу къэкіуэну зэма ным езы щіэныгъэм и піщіэ-ри нэхъ пъагэ зэрыххунур Абы и щыхьэтщ нобэ КъБР-м щекіуэкі мы симпозихэм я къэхутэныгъжэр соци ально-экономикэ гугъуехы куэдым япэлъэщыным пъаб

жьэ зэрахуэхъурщ, щlалэ гъуалэм я творческэ зэфlэ

кІыр здынэсыр наіуэ къа шіынымкіи ахэр зэрышхьэ

пэрщ, - жиlащ Светланэ. Къызэхуэсахэм я пащхьз

къызэхуэсахэм я пащхы къышыпсэлтами, лэжыыты купщафіэ къаджъуну хъуэ-хъуахэщ Тембот Фатіниз (Налшык), Попиванов Не-дю (Софие), Руткаускас Стасис (Вильнюс), Эжбэ

Январи (Сыхъум), Мейланов Руслан (Мэхъэчкъалэ)

Вирченкэ Юрий (Белгород)

Адэкіэ зи гугъу ящіыну инэтіыныгъэ елъытаvэ за-

гуэшри, щіэныгъэліхэр я къэхутэныгъэщіэхэм теп сэлъыхьащ. Нобэрэ пщэдей рэ апхуэдэу пэжьэнущ мате матикхэр, абы къищынэ мышlavu, лекижэми къеджэ-

НЭЩІЭПЫДЖЭ Замирэ. Сурэтхэр КЪАРЕЙ Элинэ

МахуитІкІэ

Франджым шыш Довиль кьалэм кышы довиль кьалэм кышызэ]ухалш кьэрал нэхь льэшхэу 8-м я сам-мит. Махуиткір экіучукіыну зэіушіэм шытгепсэльыхыы-нуш нджыблагьэ хьэрып кьэрал зыбжанэм цыхухэм зыкжызэрыша]этам, Ягони-ем кьаруушхуу лізу шіыр ээюшыхьгем техуха і узухузэр.

рыщыхъеям теухуа Іуэхухэр. УФ-м и Президент Ме две-

дев Дмитрий и мурадщ къэ ралитхум я Іэтащхьэхэм чэ

Я ІэнатІэхэм трагъэкІ

УФ-м ХоккеймкІэ и федерацэм и гъэзэшlакіуэ ко-митетым и зэіущіэ екіуэ-

к**іаш.** Абы унафэ къыщащтащ

Абы унафэ къыщаштащ къэральни и хоккей коман-дэ къыхэхам и тренер нэ-къыков Быков Вячеславрэ абы и дэјялыкъулъу Захар-кин Игоррэ я къулыкъхулэр щхъзщыхыным теухуауз . Къыззхуэсахам жајащ абы-хэм я лэжылгъэмкіэ зэры-

мыарэзыр. Тренер нэхъыщ-хьэу ягъэувынум и гугъу

Къаугъэшхуэ пылъу

Тбилиси щекіуэкіащ дзэ парад. къэралыр <u>шхьэхүэ</u>

Франджым щыщ Довиль

КъБР-м щекlyakl мы симпозы-умыр, къзрал замылізужы-гъухъм щыцізрыі/у матемы-тик лэшура ркызрикьэліар, КъБР-м Етьэджэныгьэмра щізныгъэмий и министер-ствэм къыбгъздаківу къ-щізахэм закуитьэзащ абы и лэжьакі/у Тэкъу Светпанэ. Ар къытеувыіащ шізныгьэм знужыным, сгъзджэныгъэм стъэфізкічным, шіалэтьуаегъэфіэкіуным, щіалэгъуа лэр Іуэху дахэм къыхэшэны папщіэ иджы етіуанэу ира-гъэкіуэкі симпозиумым мы-хьэнэшхуэ зэриіэм. - Нэхъыщхьэр щіэныгъэлі

президентым дивыгь Анкваб Александр. Ауз, зэрыжавэм-кв, абхьазхэр изхь зи тель-хьэр Хъадэкымбэ Раули. Шамбэ Сергей и ивр кызы-Іуххэри маш!экым. жылагъунхыр уэздыгъэн-шэц, Псыр нэхх ех хьуаци, псы Іуфэхэр, псы ижыпПэхэр ягъякъйсэз Автомобиль гъз-тум ныкъусаныгъэ зыгъуэта щІыпПэхэр щызэрагъэ-пэщыж. Дэтхэнэ зы жыла-гъуэми пицантіз къэс къы-

АПХУЭДЭ псалъэмакъыр АПХУЭДЭ псальомакьыр къмзыхок lap и гуры ly-пъуэщ-Бэгълип Сергей що-бэт кlyам Мэзку операцз щащіаш. Президентым телефонкі-зыпызыщіа жур-налистхэм къмзэрыжри-lамкі-з, псори тэмэму зэ-фізкіащ икіи шынатъуэ щы lъкъым. Ар къмзэры-туркі палатэм ятьэ1эп-къуащ, и узыншатъ-р зэры-зэфізуважыным дохутырхэр яужь итш.

УЭРДОКЪУЭ Женя

Лъэпкъым хуэпсэу, «Адыгэ псальэ»!

Рьэхэр блэкіыурэ зехъуэж дунейм, Хабээм хопшэфіыхь тетыгъуэр зейр, Къемызэгъыу ялъытар дыгъуасэ Хабээ хъуауэ нобэ драгьасэ.

Мызэ-мытізу ун ціэр яхъуэжам

Тхыдэм и пэжыпіэр къэптіэщіыжу Уэ ди пащхьэм нобэ къыболъхьэж дунейм щикъухьа ди лъэпкъ лъэуж Дэнэ щіыпіи къыщыболъыхъуэж.

Жьыми щіэми хуэгъэзащ ун псалъэр. Къэхъукъым Іуэху уэ мыхьэнэ зумыт. Лъэпктым утхуопсэу, «Адыгэ псатъ» ущінмыджыкіыу зы ктытхремыт!

ШЭРЫІУЖЬ Аслъ Аруан куей, Псыгуэнсу къуах

Къзбэрдей-Балъкъэр Респибликам и Правительствэм и Унафэ

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ

и правительства кы

2011 гъзминсьтъм и 26-м м267-ры Наркогикхэр зэзыхэлІз-хэмра загра кабэзы к кемыгэтьы узблэыть экКлумр атрификтыр действа и де

Балъкъэрым наркотикхэр щымыгъэІэн - 2011» ресщымыгъэ1эн - 2011» рес-публикэ лэжьыгъэр Къэ-бэрдей-Балъкъэр Респуб-ликэм щегъэкІуэкІын 2011 гъэм мэкъуауэгъуэм и 1 - 30-

м. 2. Къэщтэн мы Унафэм

хэм. 2. Къэщтэн мы Унафэм пПыгьухэу: Наркотикхэм ятхьэкъуахэмрэ наркобизнесымрэ обиннымића улуей просоватуры и 26-м) теухум «КъэбэрдейБалькэрбым наркотикхэр прымыгьэ разры - 2011 республикэ лэжылгэр егъримыгы зауемын разры праныр; черодимиты зауемыныму за наркуэк за нар

публикэ лэжылгээр сгъ-кlyак lыным lълдныр; Наркогиксэм яткъускуа-хэмрэ наркобизнесымрэ собивнымк заум (къскуаучкум суж (къскуаучкум си Сем) теухуа «Къобэрдей-Балкъърым наркотиксэр щымытьэ эт сем си убликэ лэжылтээр стъ-куак lынымк за кызато-дик у комителы эткуа, 3. Мы Унафэр ээрагъ-защбэм кізтымптым у ка защбэм комителы хаткуа правительствам у Къобэрдей-Балкъэр Республикум и Правительствам у Инафа-ціым явля кызатова (Тэк 1.Хъ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Прави-тельствэм и Унафэщ ГЕРТЕР Иван

фіэкіакъым. Куржым и пре-зидент Саакашвили Михаил и къулыкъум текіын хуейуэ къэзыгъэув оппозицэ къа-рухэмрэ хабзэхъумэхэмрэ зэрызекъуащ. Яукlаи фэбжь хэзыхаи щыlэщ.

ЦІыху мамырхэм сыт я лажьэ?

Тыркум и Истамбыл къа-лэм къаруушхуэ зиlэ лагъым къыщагъэуащ. Ар щагъэтылъат автобус

тр щагъэтыльат автооус къзувыІэпІэхэм ящыщ зым и деж. ЦІыхуи 8-м фэбжь зэ-мылІэужьыгъуэхэр ягъуэ-тан

ШІы шІагыым и бынхэр

Москва и гъунэгъуу губ-ъvэм шІыvнэv зыбжанэ

гъузм швунуя зыожана къвщагъузтащ. Абызом щыпсэурт Таджи-кистаным, Узбекистаным, нэгъузщі къэралхэм кънкіы урысейм гъэпщкіуауз кым-кажэр. Цімухк узом я гъу-сэт езыхэм я унагъузжэри. Іуэхум унафэ тращіыхь.

◆Санкт-Петерб ург къы-щы зэрагъэлэща махуэщ (1703). Къалэр 1990 гъэм ЮНЕСКО-м дунейлсо щэнн жапПэу къилъытэхэм

щэин льыпыу кыйлыпэум жилыпэум жага-хакаш,

◆Ильэс 70 и пэкіэ (1941)
инджылыз флотым псым шіригьэльэфащ а зэманым нэхь ккуукь льэщ дыдзу щыйр - «Бисмарк нэмыць линкорыр, 1989 гьэм американ океанограф Баллард Роберт ар кышкыхуа шыһ піэр игьэбелджылыпаш.

. Пліанэпэр зыгъэхьэзырар ШАЛ Мухьэмэдщ.

цыхьуа махуэр гьэльэпіэ-ным теухуауэ. Іуэхур къаугьэншэу зэ-—— Лъэпкъ Іущыгъэ:

Унэ зимыІэ бей щыІэкъым.

Псори фыдогъэблагъэ! Офутбол Урысей Федерацэм футболымкіэ и премьер-лигэ

«Спартак-Налшык» - «Тэрч» (Грознэ) Налшык. «Спартак» стадион. Накъыгъэм и 27. Сыхьэт 17-м.

Яныкъчей къуажэм дэт амбулаторэр зэгьэлэшы-жын шІалзаш. КъБР-м и Президент Къанокъу Ар-сен и унафъкіз, абы хуау-тільпиаш сом мелуан. 2010 гъэм и шэкіуэгьуэм 2010 гъэм и шэкіуэгьуэм проект-сметэ дэфтэрхэр хьэзыр яшІри, лэжьытьэр зэфтэвлгэжІынури кыыха-хаш -«Семерс-9» ООО-м и ухуакІуэхэрш а Іуэхум нэхьыфіу пэльэщыну кьа-

- ЛЭЖЬЫГЪЭХЭР и гуа-

щэгьуэу йокlуэкl, - жеlэ ам булагорэм и унафэщl Чипчи-ковэ Еленэ. - Тхухаха мыль-кумкlэ етlуанэ къатым в

ДЗЭГЪАЩТЭ Азэмэт.

Ди газетыр къыфІэрыхьэну фыхуеймэ

Ди шІэджыкІакІуэ лъапІэхэ!

Фигу къыдогъэк ыж 2011 гъэм и ет уанэ илъэс ныкъуэм къыф юрыхъэну

ныкъуэм къмфизрыхьану
газетхэм, журналхэм Іэ тедзэныр зэрекlуэкlыр.
Илъэс ныкъуэм ди гаветым и уасэщ сом 356-рэкlэпlейкlи 10-рэ.
«Адыгэ псальэм» Із-

щытевдзэ хъунущ респуб-ликэм и пощт ІуэхущІапІэ

Ди индексыр 51531

• Бизнес проектхэр

Сертификатхэмрэ жытыр едмехмолпид

«Хьэрычэтыщіэ Іуэхухэм я урысейпсо щіалэгъуалэ еджапіэ» проектым хыхызу ди республикэм кышызэ1уаха школыр мы гызм кызыухахэм ящыш ныйокыш|И 8-м я бизнес-планхэр Кызбэрдей-Балькызрым и Бизнес-инкубаторым и хэш|ап|эм накыыгызм и 21-м щыпхагызк|аш,

ПРОХІЛЬНЯ Какал округим и администрацам и Ізтацказ, «јуж у зезыха у фыск ОСО-м и шімнагаль якудамми и унафац (пра хомень Золие, проектаж у заплья и пл кимузу, къвъз-хузса студент гупьшихум ягу кънгъ-яківькащ Къзбардей- Баль-кэрьви и зауковыныть эме техуу ас гратентере гъззащізным каэрыхутьщірхом урыпіз хэха зэрьщаїм тыр. — экономикор лю 5 быдах урын, і знатізшізхур къвъззіухын, «курыт класс»- кіз заукожэм ягикьву ээры убыды і папшіз, кър-рычэт јужу цівніфу кутуалі защистуть. Шулшіз зніз хьал-царам проекта проект дользят». Араш зи Ізнічіті я кыцлэзікомикий у хуейхім діа э́зрыда-Ізпанкну щінкідім жабаз, пыкувыні шінкуттыкьзрін, кы-галтаятууащ абы. «КыБР-м Шівалтауматым я Іужуухмура жы-тышытуу кызалуута «Шіватаумат батыс»— школи- разгешы-кыза, эзрысфщанит, республикар замуені эшіват-элікэр гажыз-кара, эзрысфщанит, республикар замуені эшіват-элікэр гажыз-кара, эзрысфщанит, республикар замуені эшіват-элікэр гажыз-ны ма проектым и утатыныт-элам ящищі Ізнаті з эказані эпраттам куууз жатээт-узазныр, жаракыныр, я мурал-хар плата-элікарі, замынг-эм шіз уз кызакызар псышізу хар плата-элікарі. Пікут Ізмуна прата утатына прата замуна прата замуна прата замуна прата замуна прата замуна замуна прата замуна замуна

хэр пкагьэківкіру, лэжыьгьэм щіз ух кымыкызэр псыншэр кыпкуэтэйр үетэ-сіныр; Цівку 11 зыхэт жорим (эк-зарым Біязнесымийэ интеститутын 4-нэ курсым шіз-с Турнев Міккалі и престаты, И дэрэтэкэх рішыгыу абы и муращі предприятэхам, коммерцэ, мыкоммер-цэ организаціяхмі, знатіз эмынізужывтьуэхам, цыку шкы-хуэхам я компьютер [эмэпсымэхам фіать льагэ хэлэм кілэм-ринанть за інда, прыкарей геньороги эк-залу кілэм-пільыну, сыт кузар із жутхы-зазах экі за убізаьтьаківкі, ей-пільыну, сыт кузар із жутхы-зазах ура кузар зытьаківкі, ей-пільыну, сыт кузар із жутхы-зазах ура кузар за шізныть за інда, прыкарей геньопогне изжымі ді відакты кузур рэ. Цурнев Михант проектым к убізакумільму зі захатьы абызува комиссэр экіта-туэзаці, я (ужутхы-зазахам кышізурішізахам я бжыгьам зэпымыўуэ зэрых экізунур шапхы-эхэмкіз игь-эбелд-жылація.

.... ээрошцыя пэщэлэхүн ээрышытыр. Зэlушlэм и кlэухым «Шалэгъуалэ бизнес-школ»-р къэзыуха ныбжышlэ 22-м сертификатхэр, зи бизнес-проектхэр пхызыгъэкlахэм дипломхэр иратыжащ.

Накъыгъэм и кІэм адыгэм и гур нэгъуэщІ зыгуэру къоуэ: хэти ар тхыдэ гукъэк Іыжхэм ягъэуз, адйми Хэкужьыр зымы гъуэтыжыф и лъэпкъэгъу-хэм папщІэ и псэр мэхыщІэ. хэм напштэ и неэр мэхыштэ. Дихуэдэ г үглсыссэхэм зэ-щ!амыубыдэ куэд къытхэту къыш.Тэк.Гынкъым. Ахэр нэхъ Гупш! щыхъу махуэ-хэм ящыщц накъыгъэм и 21-р. Абы щыгъуэм дэтхэнэ

«СУГТУГИ МЕСТУГЗ» арат зэреджэр а махуэм ирихьэлГэу «Пэрыт» жыжизу «тарыт» жы-лагъуз элуканыгъэм эзин-убла зэхуэсым. Хэкум куэд щГауэ къэкГуэжахэр, абы кънщалъхуахэр, щъкъэщГэ-хэр, адыгэбээмрэ льэнкъ-щэнхабээмрэ хуэжыджэр щГалэгъуалэр, щГэныгъэлГ-

Нобэ Библиотекэхэм я урысейпсо махуэщ

Тхылъым и лъахэ:

дыгъуасэрэ нобэрэ

Шэныгъэмрэ тхылъымрэ нгъанідэ льандэрэ здэ-пэтьхуэни. Шымур унэ зэрыхуэныккуэн хуэдуу, шіз-выгъэрн тжымъ хуэныккуэни. Аран, сыт хуэднэу зэмлесьмэшикэм заужьаячи, тхылъ хъуманір зэмля пицэр шевыкуэхыр. Адау захушьту підэр тхылытьхэм-рэ абыхэм я нобэрей - шізблэкрэг? Нэгъ уэшіу жамійэмэ, такитымийэм негал тхылымэрэ абы и элек-троннэ лізужьып хуэмрэ зэбий хьэм зэмлебжэг тур троннэ лізужыми хуэмрэ зэбий хьэм зэмлебжэг тур хамар зараж за правильный развиты на правильный каран за сазыкыр республика Ламар за библиотекзэн и хэку-рыдж къудамэм дунэтіаш.

Оправоду продуствення продуствення продукти продукти протокти продукти проток продукти протокти продукти п

«Гугъэм и лъагъуэ»

игъуэтакіэщ икіи къз-кіуэжа псори ушу яхуэмы-ныкъуэу лъэпкъым хэзэ-гъэжащ Иджы блэкіал гу-рыщхъуэжь хуэдмыщіу дэр-дэру дызэхэвгъэплъэж, - ап-хуэдэ псалъэммкіэ тхыма-дэм пщыхъэщхъэ зэхуэсыр измизэхэлых эзэхуэсыр

иришэжьащ. Атэпкъым и блэкІам теу-хуа уэрэдхэр, усэхэр я лъаб-жьэу зэхэлъхьа пшыхым гупсысэшхүэ щГэлът. КъБКъУ-мрэ абы и педкол-

къэс щатІагъэхэм хуэдэу ящыгът. ИкІи а Іуэхум

ящытът. ИкІи а Іуэхуй няхъ зригъэубгъуну абы гутъэ къуитым и мызакъзун, уахэувэнуи утригъягушкуэрт. Гъмбэзхэр лъэнкъ гукъеуэм и хъуманізш, Ахэр куйу ягъэзашіаш, Ахэр куйу ягъэзашіаш, Ахэр акуу ягъэзашіаш Гъуазакуй и студент Къужей и студент Къужей и узраджыйакіуэ гупымра. Ауэтъмбэз псоми я цяхээж

жэнш. «СэмэгумкІэ зыунэтІауэ къру Іэпхъуэжхэ!» - аращ

Библиотекархэм тхыльхэр

рэм дэ ф]экlа апхуэдэм ньбожь зија архив зами и]экьым», - иригушхуэу топ-сэльыхь ахэр я хэугьуэф]ыгьуэу кьагьыгэ гъэтышгээжы 1830 гъэм шегъэжьауэ 1941 гъэм нэс кыззий обобо да микромари обобо да маным имыгъэры и да манамари обобо да маным убрания манамари обобо да манамари обобо да маным убрани обобо да маным убрани обобо да манамари обобо да м

сын шкьэмь, ахэр апхуэда шіымізміз якумаші, Абыкэм Москвай Тифийси кыншылы хэгіш, муэ абы зэрепльымі Ізчэпсымі зэрепльымі Ізчэпсымі зэрепльымі Ізчэпсымі зэрепльымі Ізчэпсымі зэрепльымі Ізчэпсымі за праводі за за праводі за праводі за праводі за праводі за праводі за праводі

щІашын, псэуальэм жьы фІейр шІэгьэкІын, псыІа-

фІейр щІэгьэкІын, псыІа-гьэмрэ жыы зэпеуэмрэ хуэ-сакъын хуейщ. 5. Псы ефапІэ, пэгун, шхальэ, щІэжьейхэр зэра-гьашхэ, жэмхэр къызэраш, нэгьуэщ Ізмэпсымэ псори

иэгкуэш І Імэпісымэ псори кабаўзу зэражын хүсійц, 6. Жьэн уз зынкырыт Ізщ. 6. Жьэн уз зынкырыт Ізщ. 1940 ж. 1

пІэм ягъэкІуа нэужьи, бжьы-хьэм къыщагъэзэжынум и пэ хьэм къыщагъэээжынум и пэ кънхузуи фермэхэм я льзгу-хэмрэ я блынхэмрэ креолин е хлор растворк!э, карбол кислотак!э, хлораминк!э елэжын хуейщ. Псэущхьэм жьэн уз икъры-

ту шэч гуэр зэрыхуащ у, ик Іэщ Іып Іэк Іэщ дохуты-

икІзщіыпізкіз ізщ дохуты-рым хыабар егізшіпапхыш. Диагнозыр пэжу кыміцізкірэ емыізэзу фи жэмыр яукіми, жьэн узыр ціыхум дежкіз зэрышынагь уэр зашцыв-мыгьэтьуншэ. Ар, хэти хуз-дуу, фи унагтууми фи бынхэ-ми късуэлізнісі хъўнущ. Туберкуминичація и чэчум Туберкуминичація и чэчум

ыр узыншэнущ: ЖАНИКАЕВ Суфьян, *Vпысейм Мэкъумэш* Урысейм Мэкъумэш Курысейм Мэкъумэш ІуэхушІапілы и Къэбэрдей-Балькъэр управленэм къэрал ветеринар кълщизтингъэмкіэ и къудамэм и унафэщі.

● Іэщіагъэліым и чэнджэщ

Ухуэбэлэрыгъ хъунукъым

м.Б.ЯПы (1)окраулалында, тіракумра Бинхмара кьеуаліз уз зэрыціалэц, Ар tuberculum латин пеальэм кызьтекіац, «быркьу» ціыкіу» (бугорок) жыхунізш. Жыя узыр ціыхуми, былымми, джэдкъазми къапкърокі. Ціыхум пкърытыр кхэуэхэми, джэдухэми, джэдухэм щІнгъукІэ, псым - мазитхум, лы шыуам мазэрэ ныкъуэм, щІыТалъэм щахъумэ дагъэщІэм- мазипщІым, 260 м 195 хэми, псэущхьэ цІыкІухэми, пІащэхэми япкърохьэ. Былы-мым ейр цІыхуми нэгъуэщІ псэущхьэ куэдхэми (псом

ЖЬЭНЫР (туберкулезыр) - цІыхумрэ Іэщхэмрэ късуалІэ

Іэщыр щаукІ ІэнатІэхэм я лэ-жьакІуэхэм я дежкІэ былыжьакІуэхэм я дежкіз обылы-мым пкърыт жьэн узыр хуаб-жьу шынагъуэщ. Щыбауэ-кІз ар цІыхум къеуэлІэнкІз хъунущ. Апхуэдэу ерыскъым хэльуи, узыфэр къэзыгъ-эхъей хьэпГацГэ нэрымылъагъухэр зыльэІэса хьэпшып-хэр къыщагъэсэбэпкІи уицІэлэным хуэЈуа щы экьым. риц алэрц. Жьэн узым и микробактери-ехэр щ ым илъэсит ым лымрэ и к эт ийхэмрэ нэхь

узыр къоуалІэ. ХъупІэхэм щыщыІэ лъэ-ХьупГэхэм цышылэ льэ-хэлэгм балым сымагжэхэм-рэ узыншэхэмрэ зэхэбгээ-хээ, псом хуэмыдэжу псафэ здэпху хъунукъым. Жьэн узыр щГэшынагъуэр и из-хыбоэм хэтГэсэху къызэрып-хуэмышГэрыц икГи къахутэ-хунки разриш яги къахутэ-хунка разриш яги куэд зэ-энп зараги

хуэсташ. Псчэмэ, абы хуэдэ иэгхээш! изшэнэ гуэрхэр изжь, и тхэмбальмур и фэ ихжь піашіэ дыдххмэр унар мхжаха узараш. Кіэгінім кьсуаліэмэ, егъэныбажэ, эз-кіузи[егъань, льы е шын иіытэуу ціынагъэ къыдох. Ізшышхуэм и шхуэлым ефакімэ, льы піашіэм къы-хкі псыіатъэ фэншжи и кы-хкі псыіатъэ фэншжи и кы-ккі псыіатъэ фэншжи и кы-иізэз[уок], езы шхуэлы-шізэз[уок], езы шхуэлы-тыккырыбо мххыу. Жэмым жалу з ээриіэр и

шызэЈуок I, езы шхуэлыр тыкызыраб мхлу.
Жумым жэл үз эријэр и тешла кырдеймій кышкуэлы үз тешла кырдеймій кышкуэлы кышкуэлы кышкуэлы жашкуэлы жашкуэлы жашкуэлы жашкуэлы жашкуалы жашкуалы жашкуалы жашкуалы жашкуалы жашкуалы жашкуалы жашкуалы жашкуалыр нэхь быду хуумы жашкуалыр нэхь быду хуумы жашкуы жа нукъым. ХэтГэсэнурэ, адрей-хэри ицГэлэнущ. Апхуэдэхэм деж, узыр ялъэмыГэсын щхьэкГэ, и зэманым хъушэм зыхуей хущхъуэхэр ехьэ-

зыхуей хущхъуэхэр савлапхьэщ. Фтизиатрие щІэныгъэм ильэсищэм щІштьуауэ жьы узыфэр едж. А зэманым къри-убыдэу ехъулІэныгъэ хъар-зынэхэр зыГэринтэхками, хэзынэхэр зыізригьэхьами, хэ-хауэ зэреізэз хущхьуэ гьзу-нэхуахэр къэгупсысыным геухуа и къалэн нэхъыщхьэм пэльэщакъым. Туберкули-ныр сэбэп зыхуэмыхъуж

Ізщышхуэхэр щхьэхуэ ящІри, лы ІыхыпІзхэм ират. Фермерым дежкІз нэхышхьэр профилактикэ Іуэхугьуэхэр гьэзэщІзнырщ. Мис ахэр:

193хуі куххэў гыхэліплыярді. Місі жэрэ ямыціыху, нэ-хым Гэжыраши, жьэн узыр цызекіуэ шылпіэхэм кымца-цаху хьунукым. Зейр зэрашірэ шіэжыейм и узын-шагырэ зыхуэдэмкір шэсы-піэкым. Пезуцкым шіы-тыун хуейщ жын узым шыгъун хуеищ жъэн узым щы-зыкъумэ хушкъужэр ээрыра-кылам и щыкъэт ткыгъхэр. А Туэхур хабээ хэхам тету ирагъэкТуэкТри, уна-гъузжэми, хозяйствэхэми ап-хуэдэ ткылъхэр Гэмал имы-тыратыпхъэпи. 2. И нэхьыбом жъэн узыр израживаты правичу за сма-зържаейъм правичу за сма-

"2." И изкъыбэм жээн узыр изрымыглагъуу зок!у». Абы кымэхэкы утолушхы сымаджэхэри, узыр къмэзуэлинар кымэтэл узыр кымэтуэлинар кымэтэл узыр кымэтуэл Армалым зэреджэр фэ к!уэц! туберкулиназарыг. Хьушэр жыл узым щахъумэн папціл, эп эмиткыбытхэр и зэманым ми късуэл]энк]э хъунущ,
Туберкулинизацэр и чэзум
евгъэк[уэк], псэущхьэхэр
къабзэу зефхьэ, уз зыпкърыт
Гэщхэм яхэту фымыгъэхъуак[уэ. Ит]анэ фи былымыр узыншэнущ! жьэн узым щахьумэн напш1э, ар зыпкърытхэр и зэманым къзхутауэ, щхьэхуэ щ1ын куэйш, Хабээ хэхан тегу ту-беркулинизацэр щраг-тьэк1умК хозяйствэхэм я 1эшыр узыншэш.

3. Хозяйствэхэмрэ унагьчуэхэмрэ къяшэху псэуш-кэлсоми зы махэм къэпсоми кыз псоми зы махэм къэпсоми зы махэм къэнсоми за махам кърнсоми за махам кърнсоми за махам кърнсоми

хьэ псоми зы мазэм къриубы-дэу а узым щызыхъумэ хущ-

дэу а узым щызыхьумэ хущ-хьуэр ирахьэлІапхъэщ. 4. Фермэр къабзэу зэра-хьэн, куэншыбыр и чэзум

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

яхуищ[ри пшыкым р эжуи-цыжащ.
Адэжь хэкум щ альхуа щ альхуа щ альхуа щ альхуа ш альхуа щ альхуа ш альхуа ш альхуа ш альхуа ш альхуахэмрэ хэкум щ альхуахэмрэ хэкум щ альхуахэмрэ льэнкь ш альхуахэмрэ льэнкь ш альхуахэмрэ льэнкь ш альхуахэмра нариби ш альхуахэмра нариби п альжий альжий альжий альжий и и ш альхий альжий и альжий и альжий альжий альжий и и ш альхий альжий и и ш альхий альжий ал

ЖЭМЫХЪУЭ Марья

Мысост Артур и лыгъэ

Зи къалэн зыгъэзащізу хэкіуэда, «Ліыгъэм и орден» зыхуагъэфэща милицэм и старшина. КъБР-м и МВД-м и УВО-м илъэсит[рз ны-къузк]э щылэжьа Мысост Артур и фзепль футбол зэ-хъэзэхуэ Урысей МВД-м и Краснодар университетым Краснодар университетым и къудамэу Налшык дэтым щекІуэкІащ.

НАЛШЫК къалэм щыІэ Ве омствэм щІэмыт хъумакіуз домствэм щіэмыт хъўмакіуз іузхущіапіэм и лэжьакіуэхэр зыхэт а зэпеуэр ильэс еханз хъуауз Артур къыщальхуа махуэм трагъахуэ. Абы сыт щыгъум кърохьэліэ хэкіуэда щіалэщіэм и адэ-анэр, и

нерхэр. Артур и адэ Лудин зэ-Іэпах кубокыр бжьыпэр зыу-

ізпах куюокыр ожьыпэр зыу-быда командэм иритащ. Саугъэт щхьэхухэр яльы-сащ Къэзакъ Алим, Къардэн Артур, Тхьэкъуахъуэ Юрэ

сымэ. Зэхьэзэхуэм и къызэгъэпэ Зэхьэзэхуэм и къызэгъэлэ-щакіуэхэр текіүахэм ехьуэ-хьуащ, я лэжьакіуэхэм ары-кіи ехьуліэныгъэхэр зыіз-рагъэхьэну зэрагуалэр жа-ащ. Мысост Артур и адэ-анэ-ри гульытэншэ ящіакъым -абыхэм саугъэт льапізхэр иратащ.

Дифі догъэлъапіэ

ПщІэшхуэ зыхуэтщІ КІэрэф Мурадин

Псальэ гуанэхэр щІыхужыпІэн, щІэб-гьэльэпІэн бгьэдэльщ зи гугьу фхуэсщІыну КІэрэф Мурадин.

МУРАДИН Астемырей (Акъбащ Ипщэ) къу-ажэм 1951 гъэм накъыгъэм и 6-м къы-щалъхуащ. И адэ-анэ Ахъмэтхъанрэ Гулыху-рэ я унагъуэм зэгуры-Гуэрэ адыгэ хабзэрэ илът, къуажэдэсхэм пщІэкъыхуащІырт, чэн-

піл ві, к куажулусхум і піл ві, к куажулусхум і піл віськум піл ві, к куажулусхум і піл віськум і п

памыр эциян змял мурдин кыпскуу ди дасым шурасакым, и мыбжээткухэм квыдгурымын урамын урамын

адэ-агіэш, абыхэм я бын ціыкіухэм прияначывы уцывій куральнуры куральнуры куральнуры куральнуры куральнуры куральнуры куральнуры куральнуры куральнуры куральный районы білау гуральным, ар собот захуужура курал мэжку. Шклэх жыхуа ір зымыші ра шклу жумартым сі шклэм мый фіз акууншій адтэкэ зыми кыбітладжібы соктуужур кыміштых ужумартым сі шклэм махуэмкіз Умынать білі у піду, і і гаші ір кімкіу, і был дахэхы я гуфізгау шклымізу курарэ Тхэм тхуштэлісеу. Сыт хуралы псальэ даха уужышіми, Мурадин дежкізыри лейкыми, ахэр абы и дуней тетыкізкіз, и Іухушіафокіз, ляжынгэміз, іцыхутэміз, псэ къабзагьжіз кылізжышужышума.

БОТЭЩ Джульеттэ. Акъбащ Иппта кат

СМОРОДА Еленэ. ____

Ипьэс кууд хълууэ заньбикэтъуш Адыгейн, Къзбэрдей-Балькъэрым, Къзрашей-Шэр-диясьция и дымурой этакнур Машбаш) Искъэкърэ Адыга Республикэм и ягл президент щыта, экономикэ щэныгъэхэм я доктор Джэрым Аслъэнрэ. Сурэтър 2005 гъзм трахащ.

Алыгэхэмрэ мрэ

Марын зауэнрэ

Макашка (понторт авыказашка (понторт авыказашк лыз лых дей политикэ льэ-ныкъуэмкіэ абы къыдэкіуэну фіыгъуэхэм сыт хуэдизу адыгэм къахутепсэлъыадыгэм кьахутепсэльы-кьами, зыри кыкибакьым. Апхуэдэ зауэм кыхьэныр я пьэнкь хабээм щымышу ики я льахэм и фіагън абы хэмыльу, шэрихьэтим къс-мызэгъыу жаїэрт. А щхъзу-сыгтуухэр ящіў адыгэхэр Кърым зауэм хэмыхьэныр параднагальная кърым зауэм хэмыхьэныр къызыхэкіар а пьэхъэнэм къэралхэм я зэхэтыкіэр, ахэр зэзыпх политикэхэр ямыщізу зэрыщытахэращ.
- етхыж Іэпэзауэм. («Къэф къасымрэ Шэрджэсхэмрэ я тхыдэм н шіэнгъуазэ, том III, нап. 997). Ауэ Іуэхум

том.Ш. нап., 997). Ауэ Іуахум апкуэдуз за плэніякнуэкіз фізкіа уемыплымэ, ар эзэхэгээківінгэрафіз хърну кышірякынкым. А Іуаху дыдэм теухуауэ Хьэбжоктыу Шэукэт итхыжыр нэгьуэхышіш. Абы зэрыжиіэмкіэ, Тырку кьэралын туум и унафэшіхэм мішіэрт инджыпызахэм адыгэхэр и крам дыгэхэм за карытырам на карытырам на карытырам на карытырам за карытыры за карытырам за карытыры за карытырам за карытырам за карытырам за карытырам за карытырам за карытыры за карытыр иніджыйпызхэм адыгэхэр кьрым зауэм хагьэхьэну зэ-рыхущіэктэр. Адыгэхэм зауэ хуэрхуэшіэхэм фіьзуа зэрыхащіыкіырт инджы-пызхэри а Гуэхум нэхъ щіыхуэпабгьэр. Арат абы-хэш кыралы адыгыралы органы уэ шыгъуазэ Лонгворт кыра шіагъэкіуар. Тыркухэм а Іуэхур инджыпызхэм да-выгь хузачу эмкэагээлээ-Іыгъ хуэдэу зыкъагъэлъэ-гъуат. Абыхэм Сэфар-бей гьуат. Абыхэм Сэфар-бей унафэ къвіхуагьзьхьат ин-джылыз піыкіуэм дэіэ-пыкъу хуадуз ыкъкиптьэльэ-гьуэну, ауэ щэхуу абы и му-радхэр зэрызлинудыным и ужь итыну. Аджіз Хьэбжо-къуэм зэрыжиіэмкі, а Іуэ-хум Мухьэмэд Ізмин хэпшэ-хім мухьэмэд Ізмин мізгалун гухьэмэд цэмин хэншэг кым, сыту жыпіэмэ евро-пей къэралхэм я политикэм абы зыри хищіыкіыртэ-къым. Уеблэмэ абы инджылызхэр Тырку пащтыхьы гьуэм хэту и гугъэт. («Импе раторхэмрэ дыхъужь-

лэм», нап. 180). Адыгэхэр Кърым зауэм хыхьэн хуеярэ хуэмеярэ къыщыдгуры уэнур а зауэр зищІысыр, къызэрежьа щІыкІэр, абы хэтахэр зыху щіэкъуу щытахэр зэхэдгьэ кіа нэужьщ.

Генерал Бэркъукъ Исмэ-хьил и ІэдакъэщІэкІхэр и тегъэщіапізу Ізпэзауэ Джэмал зэрыжиіэмкіэ, Кърым зауэм щхьэусыгъуэ хуэхъуар ин-джылызхэм я унафэ хэлъу Тырку къэрапыгъуэм Иеру-саним дэс хьэрып католик-хэр щытыкlэ хэlэтыкlа зэ-рыригъэувар хьэрып ортодоксхэм я хъумакіуэу щыта урысени ээриныдарш, лоы къыхэкІыуи Урысейи и пІы-кІуэу Истамбыл игьэкІуат Манжиковыр, абы а унафэр тыркухэм яригъэкъутэжын хуейт. АрщхьэкІэ абы зыри къимыкІыу, 1853 гъэм накъыгъэм и 9-м Уэсмэн къэра-пыгъуэм Урысейм хуиІэ дип-

лыптууж Урьксейн хуйб дйг. омат элыпшійныгыхэр зэ-пиудри, абы теухуа къэрал унаф хъьцаатъзікаш. Арати, 1855 гъэм накъы-гъэм и 21-м Урыссейн піы-кіуэр Иэзкуу Кіуэжаш, Адэ-кі 1853 гъэм бадзуатурум и 5-м Урыссыдэээр Пруу и 5-м Урыссыдэээр Пруу и хэм урыссыдээр Пруу и хэм урыссыдээр пруу къэратсын пьтьун унар-куэлсын пьтьун унар-нытуум щ тырку къэра-ыктуум ц корульная шта урга буу ада-пыгтууан адхүүлэг үүхүхсэр ылгууан адхүүлэг уухухэр ылгуужыр бийуэ кынгыытэр и, Урыссейн азуа кърницы-паци, Мазэ зыбжана джири, а зауэм инджылызхэри франджыхэри къмыхыхыш, мыгура уа къэрал зэгуры-үүлэг буулар буулар картуулар жар уулар картуулар жар уулар жэү тхыбдан къйка уулар жэү тхыбдан къйка уулар жэү тхыбдан кыракухэми абы къыгухьа къэракухэми абы кыргухьа кыракухэми жынымрэт. Ахэр адыгэхэм я фІэщ хъууэ гугьэ нэпціхэр ящІауэ щытами, генерал Бэркъукъ Исмэхьил зэры жиіэмкіэ, а зауэм нэгъуэщі щхьэусыгъуэ щэхухэр иіащ. Абы и гугъу ищіыжащ адыгэ тхыдэтх іэпэзауэ Джэмал. («Къэфкъасычрэ шэрджэсхэмрэ я тхыдэм и шэнгъуазэ», том III, нап. 966-968). Ауэ Тыркум сэvа адыгэ тхыдэтх-ге сэуа адыгэ тхыдэглэс. пым а щхьэусыгъуэх: гугъу ищами, гупсэхуу сэлъыхьакъым.

Кърым зауэр къыщы-хьуар Урыс-Къэфкъас зауэм и кізхэрами, Адытэ паалэм и кізхэрами, Адытэ паалэм и кізхэрами, Адытэ паалэм и кізхэрыщекіуэкіам къыхакіму ултыыт удумышіму калын фіоші. А псом я ціыіужкі апээм шыйа такар текты шіапізхэм тэмэм укахэщу щытакыми клухьяліз кызраму за данаму тамаму там

ракіхэм я колойнализмэ по-литикэ щахухэрт. Арати, адыгэхэр Кърым зауэм кіуээу, къэрал азгу-кажах зэрыхужэр шылгам ми, я къэкімузэр шылгам ми, я къэкімузэр зыкін зи-кужым қыракуу кырық хушізкыут урысхэр Къры-ым прихужыну, адэкі э корэш тэтэркэм яйыта Аст-абыхэм Арытэ пъахэри Кырыжық адыга сарабы дабыхэм Адыгэ пъахэри Кырыжық сеңикхырэрия япац-рыхымыну му жарахужыну, Къэфкъас Ищкъврэрия я пащ-тыкынгърчи хагъэхьяжыну. Ауз XVI. XVII. XVIII пізщівь-гъуэхом яхузэфізмыкіар а пъэхъвнэм зрагъэхъуліз-фыххэнутэкъмым. Сыгу жы-пізмэ, дунейм и тхыдэм Куэкіміві проблемэ щіэр и/зу къыхэна /уэху зэхэлть-фар зыгеухуар къэрал зыху-зэфізкіхэм таркухэм яубы-аму шкага шіынальэхэр зэфізькіхэй тыркухэм яубы-дауз щыта шіынальзэхэр къызэрытрахыжынрат. Ахэр къыізрішагьэківыжиз, зэрызыхуагуэшынумкіг зэ-гурыізуакуэтэкыми, ліы сынаджэ- ціэр фіащат Уэс-ман империем. Најуэт Тэр-куй и шіынальэм Кърымыр хагъэхьяжымі узух инджы-пыхами адрей къзрал зэту-кахами зарахуагуальнуы-

хъмбэр яубыдауэ колониеу яlыгът.

хымбэр лубыдауэ колониеу мінігат.

Подата на такана на зыйкьаужьыжати, Кърьмыр яубыда наужь, Византием и къапашхьзу шыта Истам-был дыдэр зыіэшцалтхьзу, оргодоксэм я члисэшхуэр къызэіуахыжыным зэрыху-щіэкъури ябзыщіыртэктым икіп ар гьэзэшца зэрыху-нум ерыщу и ужь итт. Европэмкіэ зы фронт къыщы-

Адыгахар КЪУМЫКЪУ Мамдихь я щхьэхуитыныгъэм зэрыщіэзэуар

перием и дзэхэм пэщіэтынымкіэ. Етіуанэ фронтыр Хъэзэр хымрэ Дагъыстэнымкіэ кіуэцірыкіырт икі а льэныкъуэмкіэ Азербайзауэр щыщіидза Мэздэгу быдапіэм деж къыщеоыдапізм деж къыще-жьэрт, адэкіз Кьэфкъас бгы гьагэхэм щхьэдэхыу, Күр-жым ихьа нэужь, хы Фіыціз Іүфэм Іуту кТуэурэ Тыркум ихьэф хъуат. Иджы Тырку пащтыхьыгъуэм пъэныкъуз куэдкіэ къебгъэрыкіуэф хъуат. Епліанэ фронтыр

хора Самада у уринпару кора (1900 км) до под урыска (1900 км) до под ураска (1900 км) до под ураска (1900 км) до под ураска (

пъагъуэурэ, къыхуащіз-шхуи щымыізу, абыхэм я щіынапъэхэм урысыдзэхэр нэхъыбэрэ щагьэзэуэным щіыхуейр. Атіз сыт хуэдэ зэхъуэкіы-ныгъэ јуэхум игъуэтар? Сыт

инджылызхэмрэ франджы-хэмрэ Кърымым нэс къакіуэу урысхэм зауэ къыщі-ращіыліар? А упщіэм и жэуапыр къыхощ Кърым за уэм и щіэдзэкіэм. Кърым зауэм щіэзыдзар тыркухэ-рат, ауэ абыхэм инджылызхэмрэ франджыхэмрэ я уна-фэ хэмылъу апхуэдэ зауз ирагъэжьэфынутэкъым. Ахэр псори Іуэхугъуэ зыб-

щыгъру адыгэ льэныкъуэм. ныгъэ шэр изу тхыдэм кыз-кыз щыз къяшцэтыр. кыузкыпы льэныкъуэмкы шейхъ Щамил и къарур ужыхых ээрыш изар урысхэм ящвэрти, а льэны-къуэмкы текіуэныгъэр з ээгурыНуэныгъэмрэ жузикы текіуэныгъэр з ээгурыНуэныгъэмра жузикы текіуэныгъэр з БРЫМ заучовічуныгъэми тау-

кІи нэрылъагъут.
- Шейхъ Щамил и Іуэхур зэ-

дэхэдр Кырымым и ктыухь пофізмі, тегьэшіаніз куэд гедзапін ізчькыщихы шыта кыйтысынды парада байтысынды кыра байтысынды кыра байтысынды кыра байтын к

жара пъсори (ужугъзу зыб-жаная игълуаварт:
- Урыскъм Иерусапия до:
- жу ягъэбьдану икін дыв-фа хальхьану хэтг. Алхуара рактызова ракэт даз хъвьза-фа хальхьану хэтг. Алхуара рактызова укуальства укуальства

К ъРым зауэми Париж хатурыцуанытъэми теу-хуауэ ткангэ куэд шылэш, Апхуэдэүн Кърым зауэмрэ адыгэсэм а тьашдэм ээреп-ха шыкдэ козытьэлгэ-ха шыкдэ козытьэлгэ-туум тхыггэжэрг кызыра-Пакуарын тарып теут.

Пейки Підмін і Іуахур зэІыхьэээ, Мухьома І імін на
куарат жітть куад іщізіш,
куарат куары і париж загуры Ідариж загуры Ідариж загуры Ідариж загуры ідариж загуры куара быра зарыжарат жітты ж

Котляревский Пётр (1782 - 1852)

хъышхъхэм ящьшу зэры и къзхъукъащіэхэм къас-шытым и закъуэкъым, атіз шыж. Хьэбжокъу Шукэт ХХІ лізшытауэм арыншу зэритхыжыми 15, 197 Урысейни Къзфкъас псоми, гъэм, урыс большевикэм псом хуэмыдау адыгэхэм, паштыхыыр трахуа нэужь, къытхуигъзув шэсыніэхэр Къэфкъас псори зэраубыдыным зыхуагъэхьэзыру ща-

гурыІуэгъуэ хъунукъым. Адыгэхэр къэрал зэгухьа-укат эзгжү, имен, указандары адап дары адап д

Къэфкъасым и тхыдэм», нап. 235-237).

шізнігуазэ», том III, нап. 1991.

Къасымхэ Апийрэ Хьосэні
рэ я такільым мы Іуэхум
нэхь кійыхы шізгенсатыві
къмінам
раз паратьальалуэмкіз
Адыізхэр Кърым зауэм хъ-
рал зэгухьахэми я жыізра
такіныхы діягаль
рал зэгухьахэми я жыізр
паміныхы діягаль
рал зэгухьахэми я жыізр
министру шізга порд Паль-
министру шізга порд Паль-
министру шізга
пард Паль-
тырку султа
тырку
т кухэми я гъусэ къэралхэмі дзыхь яхуэпщІ зэрымыхъу

дзыкь яхуэпіці зэрымыхыукүро. («Адытэхэр пэлікькіузд зэрашіар», нап. 821.
Мы Іуэхум и пэжыпіэр
кьэтльыхъузу инджыпізз
тегьзшіалізэр къэдгэсэбэліыну дыхуежьэмэ, Уркварт Давид и тхыгі-эхэр
нэкь дзыхь зыхуэпіці хьунузам яныші зыш Калаштэзам яныші зыш Калаштэ-кварт адыгэ ткымадэхэм кыхунгыхыа ткыгым мып-кыхунгыхыа ткыгым мып-кыхунгы мыраш; Урысеймрэ Инджылызым-рэ я эзмуаку зауэ дэль-кым. Ахэр эзлэшцэува хуэ-ринджылыз ціыхубэмрэ Уэс-мэн империемрэ кызгындэн цихыяныца на править м мэн мипериемрэ кызгындэн цихыяныца на править м спирыжа муафыцуал, дзаиізн шкьыкізш, йлыпкым епшіыжа унафышкэр, дзэ-зешіхэри я гыусэу, зыкущіз-кыр тыркухэр ягьэзэу-нырш, Адрей къэрал зэгу-хызу къядазуэнун къякуа-хызу кыралуы наштийз ыс кіуахэурэ тыркухэр кыз-ратьапцізм худазу, фэри фактыма жудазу, фэри фактыма за нашана дарагы жудазу, фэри кыралуы практыры куралуы и Инджыпыз ліыкіуам Іуэ-хун и пэжыпіэр зэрыт тхы-гьар къязэрыхунгьаль-гьам ди лізэпкыми дежкіз-ных мыжанами дежкіз-

ный закульсуйлаўнаўный закульсуйлаўнаўнаўнаў закт. Нэмышхэм тифлис къащтаўэ, куржыхэм ядзіэ-нык курт я къэралыствуэр къызэрагьэлэццыкынымкі ниджылызхэм Куржы кыралыгызм куржы кыралыгызу закульсуйлаўнаў закульсуйлаўнаў закульсуйлаўнаў закульсуйлаўнаў закульсуйлаўнаў закульсуйлаўнаў закульсуйлаўнаў закульсуйлаўнаў закульсуйлаўнаў закульсуйнаў заку мыхьэнэшхуэ иІэт. А тхыгьэ дыдэм Уркварт адэкІэ къыдыдэм Уркварт адэкlэ къы-щыпеща: «Пъэхъэнэщіэ къзунэхуащ. Зауэшхуэу пліы ди нэгу щізкіащ: Урыс-Иран зауэр (1826 -1827), Урыс-Тырку зауэр (1830 - 1851), Урыс-Мэжэр зауэр (1848 - 1849), Дэтхэ-нэ зыми Европы къврухэм урысхэр зэзэуа лъэпкъхэр утыкум къранаш е абыхэм урысхэр зээзуа пъэлкэхэр угыкум кърынащ е абыхэм ятеуэнымкіэ Урысейи дэіэлыктуацы, муэ птэлкьхэм я деж зыктышагтэлты гууэту Урысейи пашуарынымкіэ пъэлк камыптант ууздуу, Алхуэдэ шіыкізкі Европація правида падама кІзпіхопіль. Сытым іщыгьую худзу, дяпэкій мри шхьэм фыщыпутьыжі Уэсмэн пащ-тыхьыгьуэм фи плахэр кты-ізщізвітьзя ізыж, адэкіз Тхээм фелазіу дэзіэлыктуны-гьэ фыщымыщізнымкіз-1854 гьэм нактыптьзм и 8-м Уркварт Давид адыгэ-хэм крахуитха пискомор кты-

8-м Уркварт Давид адыгэ-жэм къакуитха письмор къы-зыгуры!уэн тхьэмадэ щы!а-мэ, абыхэм я !уэхур нэгъуэ-щ!у къыщ!идзыжынк!э жъунт. Тхыгъэр инджыпы-зыбэзк!э тхат. (The Diplo-matik Revew, Greenwood Reprint Corporation, West-sorat Connecticut, 1970, porot Connecticut, 1970, Rutgers university Library, p. 114).

р. 114).
Мы тхыгъэр Уркварт адыгэхэм къащыхуитхам лъахэм бжьыпэр щызыlыгъыр Мухьэмэд Іэминт. Хьэбжокьуэм зэритхыжамкІэ, напитікіэ адыгэхэм къадызепитікіэ адыгэхэм къадызе-кіуэ ниджылызхэм я поли-тикэр абы къыгуры!уэн дэнэ къэна, а лъэлкъыр зы-хуэдэм щыгъуэзэххэтэ-къым. Алкуэдэуи тыру сульт!аным и ціэкіэ ди льа-хэм унафэ шызышіу шата Запокъўэ Сэфар-бейм и щхьэ јузуут зэрихуэр. Зи хушхыэ хъум и бау жыхуахущикээ хьум и озу жыхуа-Іэм хуэдэги, инджыпызхэ-ми, тыркухэми, нэг-ьуэщі европей кыэрапхэми псори хузэфіэкіыу закъригьэльа-гэрут, ауэ езым игьэнэхъа-пэр и сату Іузхурат. Абы Кърым азуэм кърашэліа дзэ-хэм адыгэхэм деж иришурэ гъхуамила явишэлт.

ъуэмылэ ярищэрт. (**КІэлъыкІуэр 4-нэ нап.).**

Адыгэхэр КЪУМЫКЪУ Мамдихь я щхьэхуитыныгъэм Зэрыщіэзэуар

(КІэлъыкІуэр).

Кіэщіу жыпіэмэ, театрым ещхьу зэхаубла Кърым за-уэм и пъэхъэнэм ди пъахэм адыгэ унафэ щызыщіын къннэжатэкъми. Ныб-кызгун джж къмхужлум ур-кызгун дам къмхужлум ур-кызгун дам дыггу тылкымкіз гууз-лыуз аніз-унафуші гурык кый-дыры кумум дам дам дам ур-кий уруж узрыджымум кіз урысхэм епсэльнт, за-ум хэміыліз гуэр къмхуа-гуузтынти, я пъяхэм кыны-уми хэміыліз гуэр къмхуа-гуум хэміыліз гуэр къмхуа-гуум хэміыліз гуэр къмхуа-гуум хаміыліз гуэр къмхуа-гуум хамуар къмзысани, тылкыми цакхуату-кыми минарам и закуата-кыми минарам и закуата-кыми минарам и закуата-кыми минарам и закуата-кыми минарам устымын диныр къма-та-сабалура адыгэ жыла захуатыкізр адыгэ жыла захуатыкізр хаур сахуатуа умуга-закь даз кымызрагьа-кіуадар яфізмацісу, мурга-закь даз кымызрагьа-пуша-дар салат- жийу кымікы заур салат- жийу кымікы зараш, Алкуара цыркырыкъинэжатэкъым. Ныб-жьэгъу пэж къахуэхъуа Урзауэ сэлэт» жиГэу къикГыу аращ. Апхуэдэ цГэр хьэрыараш, Апхуэдэ ціэр хьэры-пыбзэм хьуэнущ зэрыхэ-тыр, Ильэс минитірэ щитху-рэ хуэдизкіз зыхэта зауэ-хэм къагъэщіа адыгэ ззуэкіэ хабээр, жылэ гъэпсыкіэр щызэхакъутэм, льэпкъым и адыгэгур ирахыу муртэзакъ гу иралъхьам хуэдэт. Арат, да дъзхъэнам адыга дваги ., ...рапьхьам хуэдэт. Арат, а пъэхъэнэм адыгэ пъэл-кьым джатэр ГэщГэлъу къ-нами, ар щГигъэбзэну щхьэ-усыгъуэр, зыхуигъэбзэнур хузэхэмыгъэкГыжу къыщГэ-нар.

К БРЫМ зауэр Уркварт Да-вид зэрыжийэм хуэдуу, «театр зау», эмдэу шытами, дээ кьару куэд кърашэліат, иытж кууад хэк уэди хэк уэди мытжуун зэманун ихьар ма-шутэткым. Араши, а зауэр зыхэзышахэм абы фейдэ туэр кымжарымыну яидата туэр кымжарымыну яидата идкээж и шытыкізм ельы-таху, зыгуэрым шыгутырит. щхьэж и щытыкіэм ельы-тауэ, зыгуэрым шыгугьырт. Хэт сыт хуэдэу жиіами, а къэралышхуэхэм къальы-сынур зэлтыатар щіыпіэм щаіэ дзэ къарухэм я куэда-тсымрэ я пээщагымрэт. Іузхур абы тещіыхьауэ шы-щыткіэ, девтьэлльыт льэ-ныкъуиті зэпэщіэтам яіа ныкъуиті зэпэщіэтам яlа кьарухэм. Хэбжокъуэм зэритхыжымкіэ, Кърым зауэм и пэ кънхуэу, урысыдээхэм я Къэфкъас фронтым и ижьырабтру лээныкъуэм, тенджыз Фіыціэ Іуфэм, Тэман деж къышышіа-зауэ Дарла бгы шхьэдэхыпіэм нэсыху, адыгэхэм къахуэ-гъэзауэ, ІэщэкІэ фІы дыдэу гъэзауэ, ІэшэкІэ фІы дыдзу зэшІзуэздауэ сэлэт мин 85-рэ хъу дзэшхуэ къыПулът. Абыхэм шуудзэу мин 20, топгъауэу батальони 7 яхэб-гъэхъуэжмэ, псори зэхэту минн 112-рэ хъурт. Урыс-къэфкъас фронтым и сэмэ-гурабтъумкІэ, шейхъ Шамии. хуэгъэзауэ, урыс шуудзэу мин 20 шыlэт, къэзакъымин 20 щыгэт, къэзакты-дээр, армэм хэмыг сэлэтхэр мин 20 хъурт. Къэфкъас щіыбым щыга урысыдзэ-хэм я хэщіапіэ нэхьщхьэр Тифлис дэтт. Абы и гупэр Анатолиемкіэ, Тыркумкіэ Анатолиемкіз, Тыркумкіз-гьзаят. Зауаліу, шуудзяу, то-пауэу шыізхэр мін 54-рэ хырут. Кізшіу жыпізаму, уріск-бажура туріска баронтицію зхязту сэлэт мін 247-рэ хырут. Абы нэмыщікіз, ре-зерву урыскум азшиху яізт, сытым щыгьун зауэм хур-кэзыру мін кіз-фокрас фронтым пэгрунэгруу. "Чичненаторхэмрэ аlbi-("Императорхэмрэ ліы-хъужьхэмрэ Къэфкъа-

къужьсьярэ Къфкьа сым тъмарм, нап. 175). Мыбдежым гу зыпънгал-кър дынъзхэм къраутын-ца урысьизэм я бългъэр дагъястэн-шэшэнсэм пэшбэ уэдицика нахъмбэу зэры-щатаращ, Абы къстъэлъа гъуу Урыс-Къэфкъас заум и гуащина тратидисар. Абы-кы зыри дтъэпудыну дыкіз зыри дғъзпудыну ды-хуейкъым, ауэ ди тхыдэр зэ-блэзышахэм я щыуагъз гуэрхэр яльагъужмэ, ди гуа-пэу араш. Іузхур бжыгъэм къигъэлъагъуэхэм тепкъйгъэльагъуэхэм теп-щівыхмэ, а пъэхъэнэ дыдэм ирихьэлізу Анатолием зи гупэр хуэгьэзауэ цшьта уры-сыдээхэм я бжыгъэр адыгэ-хэм къапэщіэта дэзхэм я ныкъуэм нэхърэ нэхъ ма-щіэт. Апхуарэ цытим, абы-хэм яхузэфіэкіат Тырку къэралыгъуэм щынысам,

къапэува уэсмэн дзэр зэры щыту зэтраукізу, Къарс къа щыту зэтраукізу, къарс къа-рь къащтэн. (Ардыдэр, нап. 175). Урысхэм ар ап-хуэдизу псынщізу зэра-хузэфіэкіарщ Кърым «театр» зауэр зэуэзэпсэу щізу-жымхар. «Гур зэрыгъум дыгъур ирокіуэ» жыхуаіз-рати, ягукіз жаlа хуэдэт: «Дыджэгу ди гугъзурэ доу-нэхъу!..» Къухьэпіз къзрал-

рати, ягукіз жаіа хуздат;
- Қыздату, штутьуру доунэкуі... Қыумыліз қырайкыр далу жудауру қырым
сейр и фізицуятурымат,
урыс дэзаешэхм яг дэзхэр тенджыз Фіыціз Іуфы
дашізма быдапізмя тактика хэлыу кырдашыжау
зэрыщытата тегтышілат
яшіурэ дін тхыдатх нэкыражам яшыші турухмя
аткымаші - дыгахыри Кырфкан (школьра шышылура
аткымаші - дыгахыри
аткымаші - дыгахыр
аткыратыр
аткыр
аткыратыр
аткыра

шэшэнхэри, дагъыстэнхэ ри, къэрал зэгухьахэри ри, къэрап зэгухьахэри, тыркухэри зэгьусэу теүами, ирашіэфын щыіэтэкъым. Кърым зауэм адыгэхэр хэ-мыхьами, абы пышіа къару-хэм ящыш зыт. Адыгэхэм а пъэхъэнэм дззуэ зэхуашэсы-фыну щытам техухуау арэ-зы укъэзыщіын бжыгьэхэр пымыіэми ал зарыхучкіга зы укъэзыщіын ожыгтьэхэр щымыіэми, ар зэрыхкункіэ къунур хуэгтэфэщауэ къып- хуэщіэнущ Кърым зауэм щыщіадзам Урысейм ады- гэхэм къыпэщіагтьзува дээм я бжыгтээр шызэпэпльыт- кіэ. Ишхьэкіэ зи гугъу тщіа- хэр дигу къэдтьэкіыжмэ, адыгэхэм яlа дзэ къарум и мизтатью къзпиціами. Псаадыгэхээ я я даз кьарум и инагъыр кьэпщівнущ, Пса-пьям папшів, мин 54-рэ фіз-кіа мыхуу рысьідзэм езым нэхърэ нэхъыбэ тыркудзэр я глажэм ихьу зэрызэтриу-кіам куэд къыбжеіэ. Апхуэ-дэ текіуэныгтыэр урысхэм къызэрахьам къегьэглагыз-урыскумауал в а ішчай в « кызэрахыям кыетээлаагтээ урысыдээхээр я Ізшэкін я ээ-уякіякін фіыуэ кызануу зэ-рыщыгтар. А псори ээлэп-пьыгэжэм, кыбгуроlуэ урыс-Къэфкъвс зауэр адыгэ пэныкызэмкі кызэры-гуякіму зэрыщымыгтар, адыгэхэми дээ кьаруушхуэ-рэ зэфіякімшхуэрэ зэраіар, Дауи, Урыссейр шыгтуазэт а пъххъэния ядыгахэм я дъэ-

щэ демыхьыну. Ауэ псалъэ хэр гъэзэщіэным іуэхур щы нэсым, псори нэгъуэщіу

Генерал-фельдмар Паскевич Иван

Шуудзэм и генерал Раевский Николай (1771 - 1829)

къыщіидзыжащ. Сыту жы-піэмэ Къэфкъасым къихьэжын къудейр гугъусыгъу хъуат. Инджылызхэр къыдэмыіэпыкъуатэмэ, Адыгэ пъахэм къихьэжыфыну-тэкъым. Сытми, Занокъуэм Сыхъум быдапіэр хэщіапіэ ищіри, адыгэ пъахэм и тхьэ-мадэхэр тырку сулътіаным и ціэкіэ ириджащ. Псом япэ абы и деж нэсауэ щытар аоы и деж нэсауэ щытар Мухьэмэд Іэминт, ауэ тырку-хэм унафэщіу ягьэува піы-жырр ильэгьуа, жиіэхэм едэіуа нэужь, тыркухэм яху-зэфіэкіын зэрыщымыіэр къыгурыіуащ, зыкіи кънмыгъэгугъэуи игъэзэжащ. Апхуэдэ дыдэуи абхъазхэм я унафэщІу щыта пщы Александо зыкІи къигъэгу-Александр зыкін кънгьэгу-гьакъым икін занищуя кы-жриіащ и унафэм щіэт аб-къазхэри адыгэхэри чыри-стан диным зэритым къы-хэкіыу, муслъмэнхэм я сультіаным едэіуэн зэрамысультіаный едліуэн зэрамы-дэр. Адыгэ ліакъуэ псоми я нэхыжьхэр Сыхъум къа-кіуэурэ Сэфар-бейм хуэзащ, Ауэ зыхиіэтыкіыу, зыкъы-фіэщіыжауэ къазэрепса-льэр ягу темыхуэу, я щіы-был къзыхуатъазэрия кіуажа. мээр ягу темыхуэу, я шіы-быр кымуагьазэри кіужа-хіш, (Ардыядр, нап. 174, 179). Къасым зэадэзэкъум я тылым занокуэр хэкуп-ныгьэм пеземыблажу игьэс гозу, адыгэхэм я щкыхуиты-ныгьэм пеземыблажу игьэс пашкім шільбанау кымцы-хэщин, ("Адыгэхэр пылккый уула зарашага»

пъэпкъкіуэд зэращіар», нап. 88) хамэщі адыгэ тхыман. оој хамэцц адыгэ тхы-дэтхищым - генерал Бэркъу-укъ Исмэхьил, Хьэбжокъу-Шэукэт, Іэпэзауэ Джэмал сымэ - зэдрагъащтэу жаіз шэукэт, ізпэзауэ джэмал сымэ - зэдрагьацитэу жаlэ Занокъуэр тырку тlасхъэ-щ!эхыу щытауэ. !зпэзауэм зэрыжи!эмк!э, Кърым зауэ пъэхъэнэм Занокъуэмрэ абы и lупэф]эгъухэмрэ урысхэр зыдэк!ыжауэ щыта Анапэ къым. ЗыхущІэкъур адыгэ-хэм яку зэгурымыІуэныгъэ, хьэргъэшыргъэ дэлъхьэнырт. Абы ищІыІужкІэ, За-

....р.. лоы пщынулкіэ, За-нокъуэм тыркухэм къыхуа-гъэфэща къулыкъур къи-гъэсэбэпурэ, и фейдэ зы-хэлъ сату франджыхэм ядишырт. ("Къзфкъасымрэ шэрджэсхэмрэ я тхыдэм н шэнгъуазэ», том III. нап. 987).

987).
Тыркухэм зэрахьэ политикэ «фlейхэм» адыгэхэр
гунтішхынті яшцат. Ахэр зэмызэгьэжу, унафэ тэмэму
зыщіыжын ямыlэу къэнат.
Тыркухэм зэрахьэ Іуэхухэм
кіэльыплыжыплэмэ, ахэр я гъусэми я бийми ямыщізу къзнат адыгэхэр.

нерал-фельдмаршал Воронцов Михаил

кии, льрым зауэр шыщин ики зэрахьумэр, лоы кыргадэм, инджылызхэми кэль > хэківү кулуыкі э зекіур дзэрал зэгукьахэми зыкьрагь» - хэмкій абыхэм нэхърэ нэхь гээлціактым. Алкэдээр льэш дунейм темыту куэдщытин, дагъыстэнхэмрэ рышьташ, шашэнхэмурэ моридизмым Языныкыуэ тхыдэтххэм зэреплыну шіыкіэр езы кызэрагылыгыуэжамкіз, хэм ябы быр къахуильа, къардыцу шібшиятар абыкым, Шейкъ Шайки півтьы хам я пахэр копониеу къакарам уна правення карам на пара
разди, йнджыпыхэр апхуржыр этьэпкьхэм я напар
данда жырам на правення кара шкахурмы, урыскызэм зариташ,
дангэ жыла тэнскыйрэ данда
дангэ жыла гэнскыйрэ данда
дангэ жыла гэнскыйрэ
данга тэнскийрэ
данга зурхый,
дарга ураста
дарга жыла гэнскийрэ
дарга жыла урыс кэралыг
зурк
заум жүшийры дарга
дарга жыла дарга дарга
дарга жыла дарг гурыІуэжа нэужь, абы куэд-рэ и щхьэ мыгъуагъэ хуирэ и щхьэ мыгъуагъэ хун-хьыжащ, лъэкlакъым, ар-мыхъумэ къигъэзэжу зауэр игъэувыlэным куэдрэ хущlэ-къуащ.

хьыгъуэм нэхърэ нэхъ пъэ щи нэхъ ини дунейм тета къым. Абыи европей къэра: зэгухьахэми а пъэхъэнэм зэгухьахэми а пъэхъэнэм Урысейм и Іей зэрахуэртэ-къым. Уеблэмэ европэ къэ-рал псори, Урысейри яхэту, зэгурыГуа хуэдэт тыркухэр Европэм ихужын зэры хуеймкіэ, ауэ Истамбыл зэ паубыдыжри, абы псалъэ-макъ къикіат. Урысхэм ар зыдэлыжжауэ щыга Анапэ макк кънкlат. Урысхэм ар быдапізр хашыліал жицыка Византием и шіэниу къанзужкь, ахэр зи ужь итар пысыжын хуейуэ жаізрг, тыркухэр арээм зэрашін, нырт, абыхъм адыгэ глэл- грогодок члисэшхэри зэрахуэжыл адымихэргээ изэрахуэжых адымихэргээ назувыжыным зэрыхушізкъур ябзыщІыртэкъым. Ев-ропэ къэралхэм ар ядэртэкъым. Ар щІамыдэм и щхьэусыгъуэ пэжыр геостратегие Іуэхут. Урысхэм Истамбыл яубыдмэ, Босфор тенджыз къуэпсхэм я теп-щэ хъунурэ, къухьэпІэ къз-ралхэм я кхъухь гъуэгухэм зэран хуэхъуфыну лъэкІызэран хуэхэуфыну льэкіы-ныгъэ яівчут. Кыуэкіыпіэ Гъунэгъум и Іуикіыбэзіух язлыятэт Истамбый. Арати, ар Урысейм Іэрамыгъэхьэн папціэ, инджылызхэри ев-ропей къэралхэри зауэ гуа-щіэ зэхашэну хьэзырхэт. Ау Урысейм и къарур зды-нэсыр ящіэрти, зэрыхъукіэ абы Іуэхур нагъэсынутэ къым. Аращ Кърым зауэр

къым. Аращ Кърым зауэр джэгу щіыкізу Европэ къз-ралхэм Урысейм къыщіра-щіыпіар. Инджылызхэр Къэфкъас Ищхъэрэм къыщіыхукъуэп-льыр Индием кіуз гъузгур

ти арат. Иужькіэ, Урысейр европей къэралхэм хуэдэу пъэщу зэтеувэу щыщІидзэм, а гъуэгу гъунэгъум хуэмеижа гъузгу гъунэгъум хуэмеиж-хэми, урысыдзэр абы ира-мыгъэкіуэным хущіэкъухэу щіадзат. Инджылызхэм бза-джагъэрэ хьилагъэкіэ зэ-фіагъэкіыфыну іуэхум я сэ-лэт хагъэкіуадэу щытакъым. Арат адыгэхэм къы-хуащіэшхуэ щымыіэу, къадэщі хуэдэурэ, урысыдзэ-хэм пэщіэтыным щіытрахэм пэщіэтыным щіытра-гьэгушхуэр. Инджылызхэм я лъахэр хытіыгуу зэрыщы-тым къыхэкіыу, кхъухь щіы-нымкіэ, ар къэгъэсэбэпы-нымкіэ нэхъ пасэу зызыу-жьахэм ящыщт. Апхуэдэурэ империешхуэ щаухуэм, кхъухькіэ зекіуэ дзэхэрат шізувэн зэрамыдар. Иужь- хамэщіхэр къызэраубыдар кіи, Кърым зауэр щыщіи- икіи зэрахъумэр. Абы къы-

хэм я Іуэхужш, ауэ адыгэ- инджылызхэр адыгэхэм хэм абы фІы къахуихъа- къадэщІу щІыщытар абы-

эрвистия и изэ калууласын асу-варин и шкэлусыгтууласын шышт. Арат Кърым зауэр зыгешіналасын арыктауна Ацытэ льахэмрэ Кьэфкьа ишхээрэ льаэнкэлэмрэ я идхьэхуитыныгъэм ээн ири-гуузавакым, ики апхууанзу урыслар зыхуаныкы

къэрал зэгухьахэмрэ Брым зауэм кърашэлlауэ

 Іуфэй къвіўнэри, зърія якуарізаівлякамым. Адыгахэри а зауэм щахухомыхьам, урауч ін пэжаміпізу урысхэм къватурыў у хууаці. Аратпу ураўна у кураў Ищхьэкіэ и гугъу зэрытщіа тету, абы и ужькіэ Къры зауэр зэуэзэпсэу ягъэувы-Іэри, Париж зэгурыІуэны-гъэр зэдащіащ.

Урыс-Адыгэ зауэм и кІэухыр

ТЕНЕРАЛ Бэркъукъ Исмэхьил зэритхыжымкіэ, адыгэхэм ятеухуауэ Париж зэгурыіуэныгъэм Іуэхугьунті хэтащ;

- льэныкъуитІ зэпэщІэува-хэр зауэ льэхъэнэм яубыда щіыхэм икіыжыныр; - тенджыз Фіыціэр зыми

и унафэм щіэмыту псоми я зэхуэдэу къэгьэнэныр. Абы ипкъ иткіэ, урыс дзэ кхъухьхэр зауэ Іуэхукіэ тенджыз ФІыціэм тетыну адыгэ хы іуфэхэм къыіухьэну хуиттэкъым. <u>("Къэфкъа-</u> сымрэ шэрджэсхэмрэ я тхыдэм и шіэнгьуазэ», том III. нап. 1000 · 1001). Іуэхур апхуэдэу щытамэ, мыгурыІуэгъузу къонэ ин-джылыз пордхэмрэ абы я парламентым хэтхэмрэ адыгэхэм папщіэ зыгъэпіей-теяр. Адыгэ генералым зэритхыжымкІэ, «инджылыз пордхэмрэ парламентымрэ пордэмрэ парламентымрэ зэгъусэу ящІа зэЈущ]эм и пащхьэ мы Іуэхур щрапъ-кьэм, хуабжьу я жагъуэ хъуат. Уёблэмэ порд Малым-сборий и гум къыщ[итхъыу жи!ат: "Си къуэшхэ, адыгэ-

Урысейм и дзэ кхъухьхэм зе-гьзужьыныр нэхь тъэгу- гъуэмрэ хэту! Я дэlэпыкъу вэнри я цхьэусыгъузхэм ынгъэм дыхуэнькъуэу да-шышт. Арат Кърым зауэр щельзум, дыкъагъэщ!э-зыгеш!ыхъар, армыхъум эх туакъми, ауз дя кърагъ-Адыгэ пъахэмрэ Къэфкъас сэбэпхэри, утыкум кън-цихъэру льяпкъэмрэ дануат щхъэхунтыныгъэм эзи ири-тогзавакъми и кви атхуэсинух эмээ даниятам паши!э хэмрэ адыгэхэм папщіэ зэ-рыгузэвам къегъэлъагъуэ инджылыз унафэщіхэм ябзыщіу щыта щэху гуэр-хэм ахэр щыгъуазэу зэры-

хэм ахэр шыгьуазэу зэры-шытар. А тыэхьняхэм дуней псом и шышіэ зэхуэщхьэхуэхэм къвщыджівіу щыта газет-хэм, журналхэм, псом хуэ-мыдэу инджылыз газет-хэм къвтэрагаэльтэгуэжымий. Э шахыхэх андыш зыт адыг-хэмрэ абыхэм я тыахэм и хуэхуэхигчылыхэхэм, альахэм и хуэхуэхигчылыхэхэм, альахэм и зэхагъэпціа іуэхухэр зэхэ-хыжыныр гугъу дыдэ

мэхъу... Генерал Бэркъукъ Исмэ-хьил зэритхыжымкіэ, Уры-сейр Кърым зауэм щыте-кіуат, уеблэмэ абы и ужькіэ ар дунейпсо политикэм нэхъ пъэ быдэкІэ хэуват, и гъупъэ обиджія хурват, и гъу-напкъзхъмуат. Абы и дзэ къарухэри нэхъ пъэщыж хъуати, «хъэм и губ-жьыр кхъуэм трелъхьэ», жыхуајэм хуэду, зы піз-щіытъу хуэдизкіз зауэкіз хуэмыгъэјурыщіа адыгэхэм

хуэмыгьэ]урыщіда адыгэхэм хунту, пэрыуэгьу ямы зу нам. 1935). Къасымхэ зэадэзэктуэм яткыжамрэ адыгэ генералым зи гугъу ишіыжхэмрэ ээтехуэркым. Абыхэм зэрыжа]эмк], Кърым зауэм выралый жууум зауум заууум заууум заууум зауум ээтехуэркьым. Абыхэм эзрыжайэмкі, Кърым зауэм
европей кыэралхам я кум
адэльа ээгурыіузныгъэхэр
ихыуэжат. А зауэм прикърпара жарам европей кырайуальыгазуам саропей кырайуальыгазуам саропей кырайуальыгазуам саропей кырайуальыгазуам саропей кырайуалыкыз инжектар арайуалыкыз кырайуалыкыз кыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кырайуалыкыз кыз щІар», нап. 89). Зэ еп-пъыгъуэкІэ, адыгэ генерал-

льыгъузкі», адыгэ генерал-ми Къасыму Алийрэ Хь-сэнрэ ятхыжахэр зыкій зэмыкуаліау кьыпщохъу. Нэхьыщхьэращи, тіури пэ-жым пээшіріктым. Зі гутъу тщіы льэхьэнэм теухуауэ пэжыр жыіэтьуафіру щіы-щымытым шхьэусыгъуэ кул иіэш. Кърым эзга щымытым щхьэусыгъуэ куэд иlэщ. Кърым зауэ пъэ къэнэм ди пъахэмрэ абы и lэгъуэблагъэхэмрэ щекlуэ-кlа зэпэщlэувэныгъэхэр ин дыдэт. Абы хэтащ дуней псом нэхъ къару абрагъузу

тетахэр: европей къэрал нэхьышкь эхэр, Тыркур, Уры-сейр, Адыгизэр Кърым за-уэм дзэ къарукіз хэмыкьа-ми, зэлэшізуэмы ктрышкуэм и курыкупсым хэташ, Къэхжуам и пэжыпізр мы зи тугьу тшіахэм епхау зэ-рышытым кыыхакізу, дэт-хэнэ зы пъэныкъузми

кърым зауэр щекіужіа пъэкънэм и Іуэхур зытетар, зыхущіэкъуу щытар, щхьэж къыпъысар зэхэдмыгъэкіму, пэжыр къытхуэщіэну къым, адыгэхэмкіэ ар лъап сэрых щіэхъуари къыдгуры

зи ужь итар

XIX піэщіыгъуэм икухэм европей къэралхэр, Девропий вузэр палгэр посом хуэмылару Ниджинызыярэ Францжыйрэ, зыкушізкуар дэз кларухэнкіфім дыдэу зызыужкарэ щыта Урысейр, «Пы сымаджэм». Тырку империем «
шізнным хамыгызібэнырт. Псом хуэмыдзу, Истамбыпыр Урысейм ізшіатьэхыэнутактым ний пКуэміыпіз Гъртактым ний пКуэміыпіз Гъртактым ний пКуэміыпіз Гъртактым ний пКуэміыпіз Гъртактым ний пКуэміні праворов ратзатиещім праворов дазатиещім праворов дазатиещім праворов дазатиецім праворов дакамара, на трахъзнам
ніджылы замра, на трахъзнам
на трахъзнам на т инджылызхэмрэ франджы-хэмрэ, нэгъуэщі европей къэралхэри ящіыгъуу, Суэц кіэнауэр Мысырым щыш лэжьакіуэхэм кърагъэ-тіырт, Щіыкурытыхымрэ хы Плъыжьымрэ зэпагъэхьэу, кхъухьхэр къэмыувы-Іэу абыкІэ шызекІуэн папщіэ. Абы къуэкіыпіэ лъэ-ныкъуэмкіэ кіуэ кхъухьхэм я гъуэгур нэхъ кіэщі ищіынут. Суэц кіэнауэр зэман кіэ нут. Суэц кіэнауэр зэман кіэ-щіым къриубыдэу къызэіуа-ха нэужь, европей къэрал псоми я сату, зауэ кхъухь-хэр а гъуэгум ирикіуэ хъунурэ, Къэфкъас Ищхъэрэм и геостратегие мыхьэнэр нэхъ мащіэ хъунут. Абы и піэкіэ Щіыкурытыхымрэ піэкіэ щыкурытыхымрэ Къуэківпіэ Гъунэгъумрэ я мыхьэнэр нэхь пъагэ хъу-нут. Атіэ, а псори ящізу щыщытакіэ, тэмэму щы-зэпальытакіэ, сыт хуэдэ Іуэхуу пізрэт инджылызхэмрэ къэрал зэгухьахэмрэ ди лъахэмрэ хы ФІыцІэмрэ щызэрахуэр? Сытыт ап-хуэдиз ахъшэрэ къарурэ трагъэк Іуадэу Урысейм Кърым зауэр къыщіращіы-

піар? Европей къэралхэм, псом хуэмыдэу Инджылызым, фіыуэ ящіэрт урыс пащты хьым и дзэхэм яхузэфіэкіы-нури здынэсыфынури. Париж зэгурыlуэныгъэм и фlы-гъэкlэ европей къэралхэм зауэкіэ къахуэмыхьын Іуэху куэд зрагъэхъуліат. Инджылуэд эрагъэхъулІат. Инджы пызыр и пашэу европей къэ ралхэм тактикэ и пъэны къуэкіз Іуэху зыбжанэ зэра хуэрт:

- Тырку империер Балка-ным ихужыныр. XIX лІэщІыгъуэм тыркудзэхэр уры-сыдзэхэм Балканым къысыдээхэм ьапканым къы-щызэтрагъэкъутэрт. Абыкіз Урысейм и телъхьэт, ауэ урысыдзэхэр Истамбыл нэ-су ядэнутэкъым.

(КІэлъыкіуэр 5-нэ нап.).

(КІэлъыкіуэр).

(Кізтьыкіуэр).

- XVIII пізщінігуэм и кізуххэм урыс паштыхындазхар Кьэфкъас шімбым кызазышыкутам даушкуз кышірамытыміным кызазышыкутам даушкуз кышірамытыміным кызауышыкутам даушкуз кымірамы кызаралынгыр турустымін тізрысейр къащкышыжаш, Ауз урыссыдазхэм аря шказусытузу адэкіз Нидием е Кыужіыпа Тьунутакым. Абы папшіз урыс кыры даміз кыры кызау кызауын казары шылахам кызары дынахам кызары жыра дынахам я кызарыхызу, зауян и бэрэбанэ марат ди пахам кызарындыра кыра дынахам я кызарыхызу, зауян и бэрэбанэ марат ди пахам кызарындын жыра дынгахам я кызарыхызу, зауян и бэрэбанэ марат ди пахам кызарыхызу маперием хуенктымым. Ауз Урыссейр абы и цізиным хамы дабафамуынымым жырадынахызыр кызары кыза

щізиным хэмыізбэфыну ящіами, езмьхри Кнуэкіы-піз Гъунэгъум и гузшыным-кісузстурым сузстурым, Абы ищівізужкіз иджыри къазэ-уры къаубыцы ищівінапать-хэр гъунэжу шыізти, «Пы сымаджэм» и шізниыр гуз-шыным епізшізяк уртзшыным епіэщіэкіхэртэ-къым. Арат «ямыгъалізу» икіи зрамыгъэужьыжу «ліы сымаджэр» щіаіыгъыр.

Тыркухэм я Іуэхур зытетар

Кърън зауэ пъэхъэнэми уеблэмэ абы и пэкіи тырку империем и унафэщіхэм сыт хуэдэ плъапіэхэр яіами, а къэралыр фівуэ дэхуэхат. Тыркухэм щыщіатам да проми в наухъни ядамі, а къэралыр фізуя да-хухакт. Тыркухэм цыціа-гьзу яда псомі я нэхьыц-кому в промурмы у за-уэлі нэскэр къызыхэкіын уэлыкыхуэт. Пізшіыгтуу бжыгъэкіз шіыліз кузыйн шрагъэкізуакіа зауз гуціа-груншэм хэкіуэдахэм я піз прагъэувэжын ири-кыу ягьуэтыжыргэкым. Пэжці, уэскэм пацітыхы-ыных правитурмы у правитурмы правитурмы у правитурмы мартары у правитурмы марта зэщіагъаплъэрт, тыркухэм я бий ящіыну. Абы къыхэя бий ящыну. Абы къыхэ-кыри кърыпкэр ягьэзэу-ну е дээм къулыкъу шрагъз-шјэну къыхашин, къыхуа-шјэшхуэ щыјэгэкъым. Хъз-рыпхэм дзыхъ хуамыш[у зэрыщытар кънгъз/пъэгъзу-жу тыркубэзм мыпхээдэ псагъэжъ къыхэнаш; «Пхъэр мафіэпэрыіэбэ хъумэ, хьэрыпыр пашэ хъунущ». Бал рыпыр пашэ хъунуще, ьал-канми нэхъ дзыхь зыхуащlу исыр Іэрнаутхэрат, ахэрат тыркудзэхэм хагъэхьэри, къулыкъушхуэхэр зратри, ауэ ахэри куэд хъуртэкъым. А псом къыхэкіыу, Кърымыр Урысейм иубыда нэ-ужь, абы ису щыта тэтэрхэр Балканым зэрагъэlэп хъуам хуэдэу, адыгэхэми къы зэрыпек Іуэк Іынум тырку хэр пасэу егупсысу щіадзат. Европей къэралхэри абыкіэ акъылэгъу хъуа хуэдэт. Сыт щхьэкіэ жыпіэмэ, зы пъэныкъуэкіэ «піы сымаджэм» къызэрыдекіуэкі по-питикэм ар къезэгъырт. Адрей пъэныкъуэмкІэ, Европэ псоми Балканым муслъымэну исахэр яхурикъурти, къе-лыжырт. Арати, адыгэ пыжырт. Арати, адыгэ пъэпкъым папщіэ я гур зы-кіи мыузу, урысхэр хуит ящіу адыгэхэр я пъахэм ирырагъэкъэбзыкіыну хьэзырхэт. Тыркухэр зыхуэны къуэ шэрджэсхэм Урыс пащтыхынгъуэр теплъэ хъужтэкъым, арати, колониализм политикэм и гъэзэ-шакіуэхэм телъхьи хуашіыжу, я гъуэгупщІэхэри хуатурэ, шэрджэсхэр тыркухэм иратыну хьэзырт. Кърым зауэр иуха нэужь,

Париж щызэхуэсауэ щыта пъэныкъуэхэр мы Іуэхум зэрытепсэльыхьа щыкіэм и пэжыпіэм зыри щыгъуа-зэкъым, ауэ къэхъукъащіэхэм укіуэцірыплъыжмэ, лъэныкъуэ псори зэхуэарэзыуэ, Адыгэ лъахэри лъэпкъри ягуэшри зэбгрыкІыжауэ щытащ жыпіэмэ, ущыуэну къыщіэкіынукъым. ЩіыпІэм щаІа дзэ къарухэм елънгауэ, тыркухэм адыгэ пъэпкъыр къазэрылъысар мащіэтэкъым. Ауэ Урысейм дежкіэ Іуэхур нэгъуэщіут зэдзэхэр хагъэщіэху, я мыіэ-рылъхьэ адыгэ лъэпкъри Къэфкъас Ищхъэрэри къы-зэрырату щытам хуэдэтэкъым. Мы зэм инджылыз-хэмрэ франджыхэмрэ мы lуэхум зэрыхэтам къыхэ-кlыу, зэхъуэкlыныгъэ ин игъуэтат. Сыту жыпіэмэ, а къэралитіым, нэгъуэщі европей къэралхэри ящІыниеу ягуэшырт, ахэр хуэмы-арэзыуэ шІынальэхэр къэзыщтэхэр бий ящІырт. Зэрыхуэбгъэфащэ хъунумкІэ, урыс дипломатхэу Париж щыІахэр я пащІэкІэм щіэгуфіыкіыу къэкіуэжахэу къы-щіэкіынут. Ауэ урысхэм Адыгэ пъахэр тыгъэ къызэрыхуащіа щіыкіэм и пэжы

Адыгэхэр КЪУМЫКЪУ Мамдихь я щхьэхуитыныгъэм зэрыщіэзэуар

Генерал окимов Нико (1804 - 1873)

рэ франджыхэмрэт, мыща-фэ Іэрымылъхьэм гуашэр зэрыщагъэгугьам хуздэх урыс дипломатхэр къагъап-ціэри, къаутіыпщыжат, сы-ту жыпіэм Адыгэ лъахэр къэззуныр зэфіэкіатэкъым.

Урыс пащтыхьыгъуэм Адыгэ хэкум щінта уасэр

Кырымыр, тенджыз Фіы-кіціз іуфэхэр, Адыгэ пьа-хэр, Къэфкъас Ищхъэрэ-щынальэр Урысей къэра-пыгъуэм дежкіи мыхьэнэшшіынальэр Урыссей кьэраынгтуэл дежійі мыккэнзшхуэ дыдэ зиіэ щіыпізхэш,
ду дукеймі, геострагетіем
и льяныктуэкір кьаштэ,
хуеймі, нагуэші Ірэхухэм
епх. Урыссейр къэралыгтуээ
адыгэхэм в глахэр шахуэм
занагэхэм в глахэр шахуэм
худым. Урысышихэр этээрхэм и бжым къышіджіыжу,
занагыхэм аружь,
адыгэхэмэр э кум ныбожыгуутэрэ болатыагыэр догму
занагыхэмэр э кум ныбожыгуутэрэ болатыагыэр догму
занагыэхный урыссейм гухьазараспучанац, уеблаж
кыбараспу Урыссейм гухьауры колониализм политикур шазаушінтаалтым, абыхэмрэ адыгэхэмэр э кум
занагыхэм
занагыхымкуры карагыхыыкуры кум
колониализм политикур шазаушінтаалтым, абыхэмрэ адыгэхэмрэ я кум
занагыхэм
занагыхым
ужінуалын
хумінуалын
кумінытым
хумінуалын
кумінуалын
кумінуалын псоми щахъумэжыфами, XIX ліэщіыгъуэм гынкіэ уз псоми щахъумэжифами, ХІК лізшійнгэм тынкіз уз Бильхэр шійнням хуаб кку дору свыхам нэхьра укракі нэхьыбэ, нэхь Ізшфі зы-ным намарам намарам намарам пшы-ээркэмэ да итэлкым и унафэр зызшілту шыта міжну прык ком пунафэр зызшілту шыта клатры разізшілту шыта клатры намарам намарам и унафэр зызшілту шыта клатры намарам намарам клатры намарам ра къвщійненіуміна, къз-бэрсніщизм я закуэта-ээтьным Урыссейм эзрызрата-ээтьным урыссейм эзрызрата-ээтьным унамарам забы и талыкауам, ата абы и талыкауам, талы клатры прыкамарам клатры прыкамарам подпинкам и защіртьантьа подпинками и защіртьантьа намарам намарам подпинками и защіртьантьа намарам намара политикэм и зэш]эглэлпла-и мужмыя ляхыжащ адыгэхэр къепцыжу, в бий-хэм гърсэ ляхуахъуаза] Ауэ тхыда и и къэхъукъащы ажылъъымам ужжи къызары-кылыжымкіз, урысхэрат адыгэхэм епцыжар. Урыс паштахъхъм я колоналиям

паштыкахым я колониализм политикам и гъззиваю/уххм адыгуххм адыгуххм адыгуххм адыгуххм адыгуххм адыгуххм адыгуххм дзыух фамьица шылжжыма. А прижу шыгаху ятыжаш. А при таму и политикам п сэнрэ зэратхыжамкіэ, Па-риж зэгурыіўзныгъэм и 14-нэ Іыхьэм инкь иткіэ, Урысеймрэ Тыркумрэ шхьэ-хуэу зэдашіа зэгурыіўзны-гэм урысхэр хунт кыншіат тенджыз Фіыціэм кхыухы зыбжанэрэ хыдзэліхэмрэ шиіытыну, хыэпшып гъппц-кіўахэр кэээшцэхэр зубы-дын папццэ, Ауэ а кхэухы-дын папццэ, Ауэ а кхэухыдын папццы, Ауэ а кхіууж хэмкіз тенджыз іуфэхэр пхужъумэну щытакъвым. Арати, урыс дзэ флотыр, къанэ щымы ізу, тенджыз фіьщіэм хэбэхыкіагі. Ябоб гьэм инджылыз флотым и кхъухыу тенджыз фіьшэм хэтахэм я къзгъатъыр тонни мин 325-ру ххруг. (Арады-дэр, нап. 89). У рысейм

дежкіз ар тезырышхуэт, ар гыужжаніз, Кызфкьас Иш-зытральхызр хагьзица кыз хызрэмрэ Адыгэ тыахэмрэ раххэрат. Анз Европя псо теглхыз кызхуащаг Кыз-ми дээ нэж плыц зијау щы- кыас щыбри. Ауэ ар Уры-там алхуара тезырыр дазу сейи и гыунапкызу ты ншэча? Абы и жызапыр а екіумілым я щыгум ири-

Адыгэхэм пщащэ къадыгъу. Сурэтыр Амбах Эдуард ищіащ. 1845 гъэ

Генерал, тхыдэгх Потто Василий (1836 - 1911)

Къэфкъас Ищхъэрэр, Адыгэ пъахэри хэту, Къэфкъас щыбри теуІэфІэжу къызэ-рыратар иримыкъуу, ны-къуэкъуэгъу зыри къыхуэ-мыхъуу, Азие Курытри ира-

там апхуэдэ тезырыр дау сейм и гьунапкьэ у гын бүрэлгүү бүр курейт, колопие пэльагатуу, баз күрэлгүй принуку у туруу булуулын булуулуу зэримынарш, Политику уу туруу булуулын булуулуу булуулын булуулуу булуулын булуулуу булуулын булуулуулын булуулын булуулуулын булуулын булуулын булуулын булуулын булуулын булуулын булуулын булуулын булуулын бу

(1848 - 1903)

(1848 - 1903)

(1848 - 1903)

(1848 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849 - 1903)

(1849

доксхэр икъумэн шкъзусь-груяк]а а пъннкъум къы-щыкъухэм и јузу хипхъзъж жърнутэкъым. Изгъ-уэщју жыпізмэ. Урысейи и јузу хипъкъзжынутэкъви «Пы сымаджэм» и щізиным. Псом хуэмыаду Истамбыл теухуауэ урыс пащтыхым и мурадхэр къызэпыудат, иджы ар яубыду, ортодокс-хэм я къязащихъзу изгъ-уувыжылы ар луовду, оргодокс хям я къалащкърз угъэувъ-жыным пыкіа хуэдэт. Ахэр къызэрикіуэтам нэхъыщ-хъзу къыпэкіуар Адыгэ хэкурат, а щіынальэм Урысейм дежкіэ мыхьэнэшхуэ иіэт. Сыту жыпіэмэ, адыгэ тенджыз Іуфэхэмкіэ дунейм техьэф хъуат. Арати, Париж техьэф хъуат. Арати, париж зэгурыПуэныгъэм и ужькІз, апхуэдиз къэрал пъэщхэм япэщІэта урысыдзэхэр зэ-хуашэсыжщ, Адыгэ хэкур пъэныкъуэ псомкІи къау-выхъри, Урыс-Адыгэ зауэр зэщіагъэплъэжащ. Урыс пащтыхьым и унафэкіэ Къэфкъас бгы екіуэкіхэм я щыгухэм гъунапкъэ бжэгъухэр щыхат!эфар Париж зэгуры!уэныгъэм и ужьк!э, зэгурынуэныгъэм и ужькіэ, илъэсийм щіигъукіэ лъыр псым хуэдэу ежэхыу ягъа-жэу, адыгэхэр я лъахэм ира-гъэкъэбзыкіа нэужьщ. Ин-

Зауэм и кІэр адыгэхэм лъапсэрых зэрахуэхъуар

джылыз хьилэшыхэм мэзым щіэт мыщэм и фэр къращат

урыс дипломатхэм

Кърым зауэр Париж зэгурыіуэныгьэм тету яуха хуэдэу кьальэгьуами, ар щіащіа щхьэусыгьуэр зэфіэкіатэкьым. Пэжщ, зэфіэкіатэкъым. Пэжщ, зэкіэ Урысейр къытрагьэ-хьа хуэдэт и дзэ кхъухьхэм я къару нэхъыщхьэхэр тен-джыз Фіыціэм хишыжыну. Ауэ ар къэрал зэгухьахэм ирагьэкіуэкіа Кърым зауэм четіуэм сазытуам шыш Ауз ар къзрал зэгухьахэм и отгумать мужда Кърым зауэм и отгумать од отгумать мужда и отгумать мужда баратым отгуматым отгумат хуейуз. А Іуахум и пэжыпівм-кіз зама къзърал Іуахухэмкіз инджылыз министрыр урыс ініыкумя щеупщіым, къы-жриват: «Париж зэтурыіуэ-рыіуэнытьэм и епліанз-рыхэмря къясэрыщизтьалты-гъуамкіз, Адытэ хэкур Уры-сейм ей кумация, абы кыт-тыяматьуу тедзапізхэрац зама къясаму къментыяльно-

гьэльагьуэ тедзапіэхэращ хамэ къзрал къхукьтэр зэкіуалізну хунтырь. Абы адажіз, 1858 гьэм дыгьэгьазэм и 31-м, инджылыхэмэр урысхэмрэ сату Іуэхумрэ тенджыз гъуэгумрэ тенджыз гъуэгумратенджы заудыньгъэ зэдашіа нәужь, зэгуры- кыралитіым я консулхэр заудыйный эк консулхэр заудыйный урахэт кыралитіым я консулхэр заудыйный шіына-

лъжэмкіэ. Арати, инджылызхэм Сыхъум, Редут, Поти я консульствжэр къыщызэlyахауэ щытащ. (**Ар**-лыдэр. нап. 90). А псори щыззіуахауэ щытащ. (**Ар**-дыдэр, нап. 90). А псори эзпэпльытмэ, Адыгэ хэкур Урысейм зы ізкіз къыіз-щіах хуэдэу защіами, адрей ІэмкІэ иратыжу зэрыщытар vu нэгу къышІэбгъэхьэжмэ.

ун нэгу къвщі рогьзхьэжмэ, нэрыплавтру мэхэу, Кърым «театр зауэр» увы Іами, «джэгупі рэ» Адыгэ пъахэм къахьауэ зэрыщытар. Хьэбжокъуэм зэритхы-жымкір, а пъэхъэнэм адыгэ-хэм я Іуахур Іей дыдау зэхэ-зэрыхьат. Тыркудзэхэр Ана-пэ щыдэк Іыжым, зыдэса былація захакъмтария двъзпэ щыдэкіыжым, зыдэса быдалівр зәхакқутари ягьз-сыжат. Занокъуз Сэфар-сыжат. Занокъуз Сэфар-бейм щыптуу щыта сэлэт щитіыр шыіахыжым, езы-ри Истамбыл кіуэжыну зи-гьэхьэзырыжат. Ауэ тырку пэшэхэм и унафэ щэхухэр зэрихьзу и гъуса офицерым

рун кызаэрикым хуэдизкіз зауы хуейкат.
- Алыгэ пьахэм кышдахь текіуэныгызэм урыс генералаями политикаями я щкээхэр зэтрихуати, инджылызахэми, тыркуэми, зыхуейр хуащірат, абыхэм шахуу захалтых ролыр Алагызы захалтых ролыр а театрым щагьззащіэрт.

А ЗЭМАН бзаджэхэм адыгэхэм я Іуэхур зыгтетар нэхь къыщыбгуры Іуэхур тарыт ярхухьуауз щытахэр зыхуэдэр къыщышдыкэш, ищхэхы! энэхэ зыубгууауэ дызэрытепсэлтых ьаши, Ат эхом я ңуәуур элгетар нэх кожимдэ дамгар рарыг яхуэхнуау шыгтахэр зыуудар къвышыпшыдыгы, шыгахэр адыгуар кызыудар кызышарын адыгын адыгын

хуэдэурэ Урыс-Къэфкъас за-уэм шепсыхыжхэурэ, уна-

уэм цепсыхыкхуурэ, унафэр кызыкуунауэ шьтар
морид фанатикхэмр хамэ
къэралхам я тТасхыщ!эххэмрэт.

Мукьяма Ізмин и гур исграм и тама унаграм унар кызыкуулауэ шьтар
морид фанатикхэмэ дуней
грам унар кызыкуулауэ шыграм унар кызыкуулауэ шыграм унар кызыкуулауэ шыграм унар кызырыритышграм унар кызырыритышграм кызыкуулар индикызыкуулар кызыкуулар
морид унар кызырыритышкызыкуулар кызыкуулар
морид унар кызыкагымдаг
морид кызыкуулар
морид унар кызыкагымдаг
морид кызыкуулар
морид унар кызыкагымдаг
морид унар кызыкагымдаг
морид кызыкуулар
морид унар кызыкарын
морид унар кызыкары
морид унар кызыкары
морид унар кызыкары
морид унар кызыкары
морид унар
морид
мори

Къвсымхэ я тхыгъэм къызэ-рыхэщыжымкіэ, кхъухьыр гъуэгу къытехьэн и пэ, и хъыбарыр Истамбыл дэс урыс піыкіуэм деж нэсат. «Кенгуру»-м исхэм я тхьэма-дэу щытахэм щышу щыр тыркухэми инджымыхэхэ-

— дажіз абы — дажіз абы — дажіз абы — дажіз абынізмення даміз адаміз ад адыгэ ліыкіуэхэми яхэтаці, 1857 гізэм мазаем и 26-м Тіуапсэ деж инджылыз кхуукым кънщикіа зауэлін 190-м я ткьэмадитіым я зыр Бандиці, европей дзэ кьарухэм я етіуанэрей тхьэмадэр Польшэм шыш полковник Лапинский теофият. Ванди адыга дзэхэм я дзэзешэ нэхъвщухь ціру къы размешэ нэхышхьэ ціру кты хэм зыхуэныктуухэр ирг ктуу ккыйрыхыргуясын, абы ишіміужкіз зыри ямы-куу карырыхыргуясыных уарышкызж-хуу, я тыхмарду емыдууу шыхкум, Ізматыншатызм кыххыбыу, абыхэм ящышу тіур суд унафыіз яукіын хуен хуэдт. Абы и ужык жүн хуэдт. Абы и ужык кэм кьемыдаўуж хлури, я ўзур зуз зэтеувжажым, (Кыфкысынар) шэр-сям кысмардуя хлури, я ўзур зуз зэтеувжажым, (Кыфкысынар) шэр-дяўсхэрэ, я тыхмаря и шіянтуазэ, том ІІІ. нап. 1019).

Къасым заалазакъуам къасым зэадэзэкъуэм зэ-ратхыжамкіэ, Занокъуэ Сэ-фар-пэщэм, Банди иримы-гъэукіыу, Истамбыл иригъэ-шэжауэ зэрыщытам къыхэшэжауэ зэрыщытам кыла-кlыу, тыркухэмрэ инджы-пызхэмрэ я щіыб къыхуа-гъэзат. 1858 гъэм и кlэух-хэм абыхэм Мухьэмэд Іэмин

Ізмин Истамбыл зэрынэсу урыс ліыкіуэм и унафэкіз яубыдри, Дамаск къмдэкі мыхъуну дагъэтіысхьащ, сультіаным и хьэщіз пъа-лізу кымпытэри. Ауз алхуз-ра хьэщіагъэр и гум темы-хузу къышізлхъузжри, гъэпшкіуауз Адыгэ хэкум къзакіузжузу шьтали (Айм. къэкіуэжауэ щытащ. («Им-ператорхэмрэ ліыхъужь-Къэфкъасым и тхы , нап. 187). Мыбде-

дэм-, нап. 187), Мыбде-жым гуры Іуэть уэктым тырку сульт Іанымр наи-бымрэ я ээхущыты к Іахэр Тырку сульт Іаныр урыс пы-к Іуэм фІэлІык Імэ, сытыт ап-хуэдиз къуацэр Адыгэ пъа-хэм шіышызарагь дэр. Г хэм щіыщызэралъафэр? Е тырку сулътіаным хабзэнтырку сультіаным хабэзн-шагьз зэрикэар, кьящізу иригьэблэгьар зэригьэтіь-сыжар тральзицэжыну, урыс піькіуэр іузум къвкуа-шауэ пірэр? Ми хъвьбрам къегьэльагьзу зэры-шымытар. Мухьяма і ізянн Адыгэ хэ-кум къвізэрикъву адыгэбэзэ эригьлицаг изга- бжыгьз-

куй къмазърикъю дальгибээр эригъзицаги ильа бжыктъ-кlэ якэса нэужь, я гупсыс-кlэм техуэ хъуат. Къдбжо-къум ээритхыжымкіэ, япта-хэм абы къмерізиці цыта-хэм абы къмерізиці цыта-към заритхыжымкіэ, япта-хэм абы къмерізиці дигыы-към заритура дагыыстаны хузауу абы зышиужымиу жым към кым рыгура дагыыстан жым към кым уры урыгъз-хахэр къмпауымкір иригьз-хахэр къмпауымкір иригьз-фанатикы у зэрыщыга към зэрыхэкіари къмгуры-мыўужу къмпакъм.

кызэрыхэкіари кынгурымыўзаў кызакым, Кызхыукышізэгэ псыі-шізу экізыныкізург. 1859 гым бадзэўзгізура и 24-м бадзэўзгізура бадзэў кышыўзакізура казышыўзакізура кышыўзакізай, абазэхэ тафэ-зар кышпэный зыхуагы» хэр кьащтэным зыхуагьэ-кыззыру. Цівмухэр гузавэрт урысхэм екlужын хуейуэ жызыіэ абазэхэ ткыэмадэ-хэм къадэщіхэр нэхьыбэ зэ-рыххуэм щхыхіэ, икін нан-быр хагьэзыхьырт хэкіыпіэ кьахуигьуэтьну, Ар хузэ-фіэмыкімэ, къаубыду урыс-хэм ипатану жа!аумэ дгъзкъахунгъузтыну, Ар хуза-функция къаубыду урыс-кы объектора и карабар урыс-кы объектора и карабар и карабар ми, Мукьэмэд Ізмин адылгухьэмар гунышхуэ шіыгруу Шкызгуашр деж шыс гурысыдээм я хэщіалізм кіуаш, пщіэшхуу кьыхуатыру, ахэр кьанетуруакіаш. Абазэххэмэрэ антахъузажлярэ зы плэныктыр зарабы никы такыра кырашылы абары никы такыра кырашылы арады жырашылы жырашылыры жырашылы жырашылыры жырашылыры жырашылы жырашылыры жырыны жырашылыры жырашылыры жырышылыры жырашылыры жырашылыры жырашылыры жырышылыры жырышыны жырышы жырышышы жырышы жыры дзэми хашэнутэкъым. (Ар-дыдэр, нап. 196 - 197).

лыдэр, нап. 196- 197).
1860 гъэм и жэлуэгъуэ мазэм Къэфкъасым цыы урысыдазхэмя генерал псори, дзэзешэ нэхъышкъэу шыта урысыш Бартинскэр я пашэу, Владикавкая шызахуэаші, дыяг урахур арашіэнум, зауэр ээраухыну щіыкім теухуау, ізум сплъыкінті утыкум къральжауэ цыташі;

еплъвкИнтІ утыкум къраль-къауэ щытащ:
- Генерал Филипсон зэ-рыжиІэмКІ, адыгэхэр шэ-шэнхэмрэ дагъыстэнхэмрэ хуэдэтэкъым. «Абыхэм нэхъ тКІИйуэ уадызекІуэху, нэхъ ерыщу къозэуэжынуэзщ. Аращи, нэхъыфІыр, Мухьэ-мат Ізмин и дэлыккуныгъэмэд Іэмин и дэІэпыкъуныгъэ-ри къэдгъэсэбэпурэ, дахэкІэ

адыгэхэм дагурыіуэу, абазэхэхэнрэ натхьуэдижхэмрэ натхьуэдижхэмрэ натхьуэдижхэмрэ хэхэхэрэ натхьуэдижхэмрэ дэх, поли урассей нунадэм ийтыным кызуусджэнырүү дызыхуей быдапізхэри тицівуэ, дызыхуей быдапізхэри тицівуэ, дызыхуэнык уэ на урассей быдапізхэми тенджыз іуфэм на уга на уга

Іуэхущ ар гъэІэпхъуэным нэхърэ. Іуэхур апхуэдэу щынэхьрэ. Іуэхур апхуэдау шыгынды пктэсишү алкэдиэр генерал шэ бжыгъэхэм, сэлэту мелуанхэм яхуэмыукПа адыгэхэр а гьэххэнэм урыстар фіэшхэугэрейш. Абы кызхэкПыул адыгэхэр я гьэхэм игъэЗпххуябын (уэльях муражый адыгуура адыгуура адыгуура адыгуура адыгуура адыгуура адыгуура уулуура адыгуура адыгуура уулуура адыгуура адыгуурууруурууруу адыгууруу адыгууруу адыгууруу адыгууруу адыгууруу адыгуурууу адыгууруу адыгууууу адыгууруу адыгуурууууу адыгуууу адыгууууу адыгуууууууу адыгуууууу адыгуууууууу адыгуууууу хур урысхэм я мызакъуэу, нэгъуэщІхэри хэту тепсэ льыхьа нэужь, унафэ пыу хыкіа щыіауэ къыщіэкіы

нущ. Адыгэхэм, япэхэм хуэдэу, хамэ къахэмыІэбэу, езыхэм хамэ къахэмыІэбэу, езыхэг я унафэ ящІыжыфу щыта мэ, Мухьэмэд Іэминрэ абы г гъуса абазэхэ тхьэмадэхэм мэ, пукъэмад ізмініра аюы и гуктамад ізмініра аюі и гуктамадахэн рэ янцарат псомі янідэкур.

вин 1860 гъзм. Занокъзо Сэфаргізшэр піа наужь, абы и къзу Къзробатыр и піам

уквэри, и адэм и јухум къыпищэу ціндузащ, Генерал
Бэркъукъ Исмэхым зэритхыжымий, 1860 гъзм адыгэхэр егъзза хухахэт, дэівыкуннігы къаптээісыжыртэкым. Урысхэри мынаук къзкуматэрг, быдапі->
шен укамулатура шын

псэупіэхор хуаухуаура шын

шым къраптэлізыскэрт, Арати, хасэшкуз янціри, шапсыгъхэм, убыххэм, абазэххэм щышу ціыху 15 къмкхащ, унафо ирагъзывну. фыхуеймэ, фи акъыпым, фи къарум фыцыігутьужь. Абы и ужькіз абхьазыпщ Михаил адыгэ тхьамадэхэр къытритъэхьэри, урыс пац-тыхь Александр Егіуанам деж піыкіуэхэр ятъэкіуащ, паэныкърхитіыр зэкіужу, мамырыгъэкіз зэгурыіуэну, мамырыгъэкіз зэгурыі зэгурыі мамырыгъэкіз зэгурыі мамырыгъэкіз загурыі мамырыгъркіз загурыі мамырыгъркіз загурыі мамырыгъркіз загуры мамырыгъркіз загуры мамырыгъркіз загуры мамырыгы мамыры мамырыгы мамырыгы мамыры мамыры мамырыгы мамыры мамыры мамыры мамыры мамыры мам зэрыхуейр хуајуэхуу. Ауз адыгэ дыкіуэхэм Псыжы адыгэ ліыкіуэхэм Исыжь кызапрыкіа урысыдээ псоми ягьээжын хуейуэ ща-гьэувым, паштыхысым ар имыдау кьажријащ: «Аті», амазагурынуэну фыхуеймэ, фи ізщэхэри вгъэтіыль, урыс гъзру фыльхэри кламаруны прыжарим, пъзрутыпщыж. Сыгми, льзныкъуитІыр зэгурымыІуэу, адыгэ піыкІуэхэм къагъэзэ-

ауэ щытащ. <u>(«Къэфкъа-</u> ымрэ шэрджэсхэмрэ я тхыдэм н шіэнгъуазэ», том, III, нап. 1024 - 1025). тхыдэм н шілігтуазэг, том ііі, наш. 1024—1025).

Урыс паштым, алексанар зэрыхуаркым терхуа тхы-гь итш 1927 гээм Фоны тый тамар тама

адыгэ ІуэрыІуатэмі мащ:

Урыс пащтыхьыр абэзэхэхэм къазэрыхыхьар

У*рыс пщышхуэу жьакІэ* дыкъуакъуз

КЪУМЫКЪУ Мамдухь Адыгэхэр я щхьэхуитыныгъэм зэрыщіэзэуар 147

Къундетыкъуэр и тэрмэ. Кушмэз-Уэздэмырхэр, Ціыхубэм къахэмыхьэу. Пщы дауэри ахэм ящіыр Шхьэхуэ зашіыжри

зэхоувэхэ. Пащтыхьыр къыщынэсым И хьэджафэр и гъусэжу, Сэлэтхэмкіи къэчвыхьачэ. Сэлэтхэмкіп кылы.... Гу щхьэрыпіхъуэм къвіщикіуэтым, Зэкіуэліэнур имыщіэжу, Игъэщіагъуэу щізупщіат.

Зэрыщытыр къыщыжра!эм, Кушмэз-Уэздэмырхэм, Пащтыхьыр ямыкіуаліэу, Шыхубэм ар къахыхьэри Сэламри зэрахащ, Баламург зэрэхаш,
Непльянізэр къзакријаш;
«Льырэ дтъжар ирикъунц,
Буногъутъ захудијы,
Буногъутъ захудијы,
Буногъутъ даззятъжнуж,
Бунут даззятъжниц,
Бунутыр да затузтътниц,
Абы жијахэр иту дэмыхъзу,
фіьщізжымкэрр

Абы жиlахэр игу дэмыхьэу, фьщіэмьыктуэр къщинщіэкіым, Мащізу ціыхухэм - Пщышхуэ хьэшізу хьэщіз жаггуэ. Дэ зыгуэрым дригуэдзэу Абэзжэхэр десактым. Ин шіы гэмэг микіыху

Абэзжэхэр десакъым, Ди щіы гъунэ уикіыжу, Ун щіы гъунэ уекіуэліэжмэ, Гъунэгъугъэ эздыдиізу, Бинныгъэ пхудимыізу, Дэ итіанэ дызэфіынці, Фіьщіэжьыкъуэм ар

човицияным крум ай минами, Каумдетныкум минами, Абы паштыкыр пальикы, кышири. - Дынуатэмэ, динкутыму, Паштыкыму ди хабэякым, Пытьэ, хабээ, сэ хы Фіьщіэм Семыкуалізу хъуну шыткым, ХАЗЭ СЭРИ ЖИНТЫМ, КАЗЭ, СЭРИ КОВАСТЫР, Фіьщіэмынкыузы КВЗАШЭРИ!

къэхашэри: - Пщышхуэ хьэщіэу хьэщіэ уз ун жагьуэ, уз ун жагьуэ, уз ун жагьуэ, улышүу, ул ины гэунэ екіуэліэж. Да да зылін дэжізыйн дэжізыў дэльш, дызэжахэр дэльш, дызэжахэр

Лънуэ огъэжахэр пфІэмащІэмэ, Уэ щІэрыщІэу къзублэж, ФІыцІэжьыкъуэ къыжриІащ.

къыжриlащ. Пащтыхьу жьакіэ дыкъуакъуэр, Хулъэмыкіыу абы къеплъащ, й биигур къезауэурэ, Зэщіэкіуэжри, хэкіыжащ.

Мэжэр сурэты Зичи Михай (1827 - 1906)

Адыгэ уэрэдыжыыр, ІуэрыІуатэр тхыдэ хъуркъым, ауэ тхыдэм зэришІэжымкІэ. адыгэ джэгуакіуэм зэи пціы иупсыртэкъым. Букіами, лупсыртэкын. Буктани, уэрэд е гъыбзэ зыхуэмыфа, щэм хузэхилъхьэнутэкъым, ар зыхуэфащэм теухуауэ пэжыр жыгэным и псэр щитыну хьэзырт. Аращи, мы уэрэдыжьыр ІэшІыб пхуэщіынукъым, сыту жыпіэмэ абы ихъумар тхыдэм пэжу къыщыхъуа къэхъукъащіз закъуэракъым, атіэ адыгэ

заккуэраккым, аттэ адыгэ адыгэ адыга адыг дэг уэр хъунти, арауэ къы-щіэкіынущ жыіэпхъэри жыіэкіэри имыщіэу уэрэды-жым къыщіигъэльагъуэр. Мамырыгъэм урыс пащ-

Нэмыцэ сурэтыщі Горшельт Теодор (1829 - 1871)

тыхьыгъуэр хуейуэ щыта-мэ, абы Іэмал игъуэтынут. Урыс пащтыхьым и къуэдзэу, Къэфкъасым и пашэу шыта Барятинскэм унафэ ищіат: «Псыжь щіыбым щыіэ щіынальэхэр къэдубыдынымкіэ іэмал закъуэу щыіэр абы ис адыгэхэр дыгэр абы не адыгэлэр зыхэпсэукіхэр яфіэгъэкіуэ-дынращ. А «піакъуэхэу» ерыщу дызыгъэбийхэм гущіэгъу щіахуэтщіын щы-Іэкъым, ди къэралыр зыхуэныкъуэ шІыхэр абыхэм къа-

ныкыу шіыхэр абыкэм кызышахын күсейш. («Адытых тар төліктык) үд ээрашара, нап. 104).
Айкудар унафэм тету урысызахэм адыгыхэм я гъавзхэр, я унахэр ягьасу, я Бигьамыгынын папшы үрамыштар камыгын үрамыштар камыгын үрамыштар камыгыз уэрышытар камыгыз уэрышаты жамыгыз уэрышаты жамыгын үрамыштар камыгы узрышаты жамыгын уарышаты жамыгын узрышаты жамыгын уарышаты жамыгын жамыгын уарышагын жамыгын жамыг

Гъыбзэр шыжаlэкlэ А гъыбзэр щыжаlэкlэ Цlыхуу ирихьэлlэхэри фежьу.

Емыжьууф гущэхэм Фи псалъэмакъ гущэхэр щывга

Дипщэкіэ щыпсэу шапсығъ гущэхэм Драгунэмыс гущэун дыщыст.

къыщыскіэрэ, Урысыдзэр къос гущэри дегъэс.

Гьатхэр къыщыскіэ Сахуэхэр зэіытщіэ гущэурэ допсэу.

Мы псэукіэр хъунукъым жари хъунукъым жари Тфышалъэхэ я шу гушэхэр мэшэс. (КІубэ Шабан. «Адыгэ уэрэдыжьхэр», нап. 47-49).
Тфышалъэхэм я мыза-хыуч жайыг жылуузум ми

къузу, адыгэ жылэхэм ми нипщі бжыгъэкіэ адыгэ шу нигиці бжыгьзкіз адыгэ шуа-хэр дшосыніри, квагаззауа-кара дысыніри, квагаззауа-кара журикінскужыртясьым, щэ журикінскужыртясьым, щэ журикінскужыру базыгахура за-триукізті, я пьахуя прага-затриукізті тенджы ўфэм цыз хурахусах за тырих урахурахусах уахусах зах за тырих урахурах сабліру ра цыз захражу адагах урах сабліру ра тушізгау захэль урыс офі-тушізгау захэль урыс офі-це гурахум. Алхуаз шыты-кізм наса пъзіністькі ра кара наса прага за тырих прага кара наса прага за тырих прага кара наса прага за тырих прага за тырих прага кара наса прага за тырих прага за тыр

Урыс сурэтыщі Верещагин Василий (1842 - 1904)

выгъэлын хуейуэ яІа пэрі Тыркум зэрымы!эпхъуэнур яш!эрти, сыт къашыш!ми, я лыр адыгэ лъэпкъым хуэу-зыжыртэкъым. Е ФІыцІэжьыкъуэм хуэдэ гуэрхэти, ІэрыгуэтхьагъкІэ алъандэрэ ІзрыгуэтхьагъкІз айъйндэрэ зэфІамыгъэкІыфар ящіэн я гугъэт. Адыгэ пъэпкъым и махуэ нэхъ Іей дыдэт а ма-хуэхэр. Хьэбжокъуэ Шэукэт зэритхыжымкІз, 1862 гъэм щыщіэдзауэ адыгэхэр дэІз-

шышшадаау адыгжэр дэг ыккуныгланша дыагу дэг ыккуныгланша дыагу дэг нат, хэкіыпізу яіар ипъьса ин бжыгър панадэрэ зэры-са я пъвхэр, апхуэдия пъыр с зэрыхку ирсхъу жаізу, за-ура запамітьзунырт. Йорданием цыыц шэны-тэліым кызарунітыгламіз, а напэр текіыну къафіз-цырти, егунан хэкіыпірына, кызар даух адыгжуа зэуну унафа-къвщтац. (-Император. замра лівыхтужкамра. хэмрэ ліыхъужьхэмрэ Къэфкъасым и тхыдэм»,

иап. 202). Мыбдежым, Хьэбжокъуэм

шынатъуз къвщиятьуам пеж аби хаківпія къвауагъузтурэ къзгъузтурыкіуащ
ізщівтвуя кузакіз.
Хъзбжокъузри ди тхыдатх гурэхэри Урыс-Адыгэ
зауэм и кізухым щыгтс
зарэм и кізухым шыгтс
зарэм и кізухым шыгтс
зарэм и кізухым шыгтс
зарыхумахуам
кортором
гурту шашіыжкіз, романыр
гульу шашіыжкіз, романыр
гульу изкаж, Гъашіря
піттур
гульу яткыж, Гъашіря
піттур
гульу къвкіузри, ди хакум
путьзу къвкіузри, ди хакум
шильзгъувах ри тхыжащ
шильзгъувах ри тхыжащ
шаласыгь
гражду
тулья
праваду
путьзу
праваду
путьзу
путьз рэ, тхьэмыщкіэхэм ныбэ узыр къахыхьэри, куэд зэтриукіати, ціыху бжы-гьэр мащіэ зэрыхъуам щіыр къиунэщіат. Адыгэхэм къы-

Урыс (шэшэн) сурэгыш Захаров Пётр (1816 - 1846)

Ауэ къытедгъэхьат Европэм къикі дэіэпыкъуныгъэр къз-

кухэр зыхущіэкъур зыт: Кърымым кърагьзіэлкъу-кіау щыта тэтэрхэм я бжы-гьэм адыгэхэри хагьэхэу-жу, мустымымнэх я бжы-гьэр Балканым щыхэгьэ-хэуэрият. (Нинераторхы-рэ ліыхтьужьэхэрэ Кьэф-кысым и тамалы» дал. 21 Мыгэхэр Балканым зэра-палагийная тымалым сабал

215). Адыгэхэр Балканым зэрагьэЭлхууар тыркухэм сэбэл кажаухахуах уакьым. 1878 гьэм Балкан зауэм урысын адыга балкан зауэм урысын адыга балкан зауэм урысын адыга балкан зауым урысын адыга балкан зауым урысын адыга балкан адыгы балкан адыгы балкан адыга балкан адыга балкан адыга балкан адыга балкан адыгы балкан адыга балкан адыг

Урыс-Къэфкъас зауэм и дерсхэмрэ адыгэ лъэпкъым и къэкlуэнумрэ

Къэфкъасымрэ къуз-Урыс (шэшэн) суржыщ Захаров Пётр (1816 - 1846) зэрытхуаруэгьжамыз, дынэ-сыным и па түр круадыз гургы ямыдэжу къэнати, хуэм- щхыжда ижь-ижыыж Тыркум Іэпхъуэным е уры- пъандэрэ екіуэкіа икіи сым зратыным траухуат. екіуэкі зэпэщізувэныгьэ псоми я щхьэфэ иІэбэн Іуэху мыбдежым шызетхуэркъым. кымі дэіліккуныптэр ктэ-сықу зауар мингэзувыным. Ау ар ди гум цилыптэлімэ, -(А. Фонвилы, Черксен, Носте-ний год коміны Черксен, Ктэфклас зауахэр ктызы-за независимость 1863 — хакіари мы махуэхэм ди 1864-тг. над. 3). А махуэ фіншізхэм адыптару хаунуктым.

льэпкъыр шейтlан къапхъэным иубыдам хуэдэт. Зы хуэмыдэу Адыгэ хэкум, пым пуовдам куздэг. Зы кузлыдэу кдыгэ хэхүүл канынкыз канынкыз кыргысам и дежкіз мыккыз кыргы күрүлүү күрүүлүү күрүү куздыгын и дынагыз куздыгын күрүүү күрүү күрүүү күрүүү күрүүү күрүүүү куздыгын куздылын куздыгын куздыгын куздыгын куздыгын куздыгын куздыгын куздыгын куздыгын куздыгын кузд

жиізмкіз, адыгэхэр я льа- гьзэхм а шівнапьэхэм щы-кэм игьэівлужуівный урыс: эскіуэ политикэм ніжь кэм тынш ящызыщіар къвщійкуурэ екlysкіащ, тыркухэращ, тырку паш- Хамэщі шыпсэў адыгэхэр тыхыыгьуэмрэ мусльымэн мы ірзухум щыгепсэльыхым я хэкум щызэрахьа щыуа- колониализм политикэм гэр ин дылэт. Алкуэрау хызікэкуаліагээх узахна адыгэхэр гээіэпхэўэным зэрыхуейуэ и гугэў ящівну, тыркухэр ерышу зэрелэ- Ауз зыми нахузу утыўж жьам кьетьэльагауэ абы- кърильхыакым Тырку мус зам Алыга хажми и геологой. тымы нахузу утыўж жым кьетьэльагауэ абы- кърильхыакым Тырку мус зам Алыга хажми и геологой. тымым паштыхынтуэм и пъммен пащтыхымгъуэм и политике пхенжхем адыгер

